

Premonstráti v Plzni

Počátky českých divadelních představení v Plzni

In: Jindřich Bečvář (author); Martina Bečvářová (author): Premonstráti v Plzni. II. Josef Vojtěch Sedláček, loajální vlastenec. (Czech). Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2024. pp. 439–[480].

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/405463>

Terms of use:

© Bečvář, Jindřich

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Počátky českých divadelních představení v Plzni

1. Divadlo v Plzni na přelomu 18. a 19. století

První divadelní představení se v Plzni objevila již v poslední třetině 18. století zásluhou kočovných hereckých společností, které provozovaly zejména frašky a veselohry v německém jazyce. Nejstarší doložené vystoupení v Plzni se konalo roku 1763, spjato je s Hardvichovou německou divadelní společností.¹ Roku 1789 v Plzni hostovala Fallerova divadelní společnost z Dolního Saska, o rok později společnost Vossova, která prý sehrála několik frašek nevalné úrovně,² a roku 1797 Vasbachova společnost. Roku 1798 vystoupil v Plzni na počest ostrostřelců František Finsinger (snad s nevelkou divadelní společností plzeňských ochotníků) a předvedl Ifflandovu hru *Die Advokaten*.³ Na počátku 19. století v Plzni opakovaně hostovala úspěšná divadelní společnost Georga Schantrocha,⁴ společnost Küblerova, v níž vystupovali čeští herci z pražského

¹ V článku [Bu1] je uvedeno, že již roku 1759 žádal ředitel nějaké kočovné společnosti (principál) plzeňskou městskou radu, aby o postním jarmarku mohl v Plzni hrát divadelní představení (tzv. *Hanswurstdiady*). Nepodařilo se zjistit, o jakou společnost se jednalo a jak žádost dopadla.

² Josef Volf v článku [V8] uvádí, že společnost nebyla příliš úspěšná, většinou hrála špatně, obecnostvo bylo rozmrzelé a nespokojené. Bylo to přičítáno tomu, že principálové lačnili po penězích, šetřili na hercích, volili nevhodná témata, barbarsky upravovali hry a špatně obsazovali herce do rolí.

³ August Wilhelm Iffland (1759–1814) byl německým hercem a dramatikem, jehož tvorba byla značně oblíbená díky hrám „z každodenního života“. Viz disertační práce [S1] Milady Suché, zejména s. 21–22. Poznamenejme, že na exempláři [S1] (označeném Dis T386) uchovaném v *Národní knihovně ČR* není uvedeno místo a rok jejího dokončení, ani jméno fakulty, kde byla obhájena. V knize [Tul] stojí, že disertace [S1] byla obhájena na FF UK ve školním roce 1949/1950, její originál je uložen v *Archivu Univerzity Karlovy*.

Viz též [Bu1], kde je uvedeno, že hru za doprovodu bubnů a trubek a osvětlení sálu v Říhovském domě sehráli němečtí ochotníci ve prospěch herce Františka Finsingera, který v ní účinkoval. Finsinger zůstal prý v Plzni po nějaké kočující herecké společnosti a sháněl obživu. Nepodařilo se zjistit, jak to s uvedeným představením přesně bylo.

V *Archivu města Plzně* je uložena divadelní cedule představení *Die Advokaten, oder Der redliche* z 22. října 1798 (viz Pl K1/132), z níž je patrné, že hra byla provozována ve Finsingerův prospěch. Záštitu nad ní převzal plzeňský spolek ostrostřelců.

⁴ Georg Schantroch (po r. 1750 až 1819) se divadlu začal věnovat v osmdesátých letech 18. století, působil jako herec, zpěvák, hudebník a dramaturg v Bratislavě, Opavě, Krakově, Vídni, Brně, Znojmu, Praze, Lublani, Klagenfurtu, Terstu, Šoproni a Bolzanu. Vlastní společnost založil kolem roku 1796, roku 1809 zakotvil v Karlových Varech, kam se každoročně vracel na letní lázeňskou sezónu. Hojně cestoval, vystupoval v Bayreuthu, Ambergu, Českých Budějovicích, Teplicích a Plzni (1811, 1813 až 1818). Měl poměrně rozsáhlý repertoár, který zahrnoval veselohry, zpěvohry, rytířské hry, historická dramata, opery i tance. V Schantrochově společnosti hrál i Jan Šimon Václav Thám (1765–1816), český

Wlastenského divadla a hráli též němečtí plzeňští ochotníci. V té době neexistovalo v Plzni ani stálé divadlo ani divadelní budova. Hrál se, kde se dalo a kde se našly vhodné větší prostory [rytířská síň Německého domu na náměstí (později Říhovský dům), velká síň radnice, hostinců *U Zlatého orla*, *U korunňáho prince rakouského* a *U Bílé růže*].⁵ První divadelní představení se většinou konala jen v zimních obdobích. Jejich cílem bylo diváky pobavit a rozesmát, někdy i poučit. Postupem času byla některá divadelní představení doprovázena krátkými vzdělávacími přednáškami, jindy recitacemi básní, pronášením prologů o důležitých místních událostech, proslovy přibližujícími předváděné hry, případně vyprávěními vhodných žertovných kritik aktuálních problémů.⁶

Připomeňme, že na konci 18. a zejména na počátku 19. století patřily mezi velmi oblíbené zábavy Plzeňanů domácí plesy, domácí hudební vystoupení, ostrostřelecké parádní přehlídky, městské oslavy a nejrůznější vystoupení kočovných herců.

Kočovné divadelní společnosti nesměly provozovat hry podle svého vlastního výběru. Každou hru si musely každoročně nechat schválit cenzorským úřadem, repertoár se proto příliš neobměňoval, ředitelé společností sahali často po hrách, které byly oblíbené ve Vídni, Berlíně, Drážďanech či Praze.⁷ Kulturní situaci v Plzni na počátku 19. století dobře vystihují následující slova Jana Vondráčka (1882–1953), odborníka na historii českého divadla:

Co se však národního českého uvědomění týče, stála Plzeň za mnohými českými městy. Byla téměř úplně odcizena národu a jazyku českému a líbovala si pouze v řeči a ve smýšlení německém. Čeština byla vypuzena z kruhů vyšších i středních měšťanů, z úřadů i ze škol a jenom nejnižší vrstvy lidové mluvily česky. ([Vok], s. 541)

básník, překladatel, dramatik, režisér a herec. Po Schantrochově smrti vedla společnost jeho žena Theresie (1768–1828) a její společník Heinrich Cuno (Kuno, Kunow, asi 1773 až 1829), karlovarský knihkupec, dramatik, herec a divadelní ředitel, který je autorem dvou desítek divadelních her. Společnost hrála především v Karlových Varech a Mariánských Lázních. Když Theresie zemřela, převzal společnost její zeť Joseph Anton Lutz. Práce Milady Suché uvádí, že Schantrochova společnost v Plzni sehrála 67 představení (viz [S1], s. 21–22).

⁵ Viz [Hr], o prvních divadelních představeních viz zejména s. 325. O plzeňských hostincích, jejich vývoji a vlivu na kulturu viz [Mš]; o hotelu *U Zlatého orla* viz s. 154–156, o hostinci *U Bílé růže* viz s. 142–144. Práce Milady Suché [S1], s. 21–22, uvádí, že již roku 1789 plzeňský měšťan Josef Seidl podal na guberniu v Praze žádost o zřízení stálého kamenného divadla v Jičíně nebo v Plzni, která byla zamítnuta s odůvodněním, že se žadatel musí obrátit na příslušné krajské úřady. Není jasné, zda Seidl ve své snaze pokračoval. Divadla však nevznikla, viz [V10]. V článku [V24] jsou uvedeny další informace o výše zmíněné žádosti. Josef Volf uvedl, že není jasné, zda Seidl byl plzeňským měšťanem.

⁶ O historii prvních divadelních představení v Plzni nejnověji pojednává [Smv], viz s. 716–726.

⁷ Cenzura bez problémů povolovala divadelním společnostem hry, které sepsali němečtí nebo rakouští spisovatelé, dramatici či herci. Mezi oblíbené autory patřili Heinrich Beck (1760–1803), Karl Friedrich Hensler (1759–1825), August Wilhelm Iffland, August Friedrich Ferdinand von Kotzebue (1761–1819), Friedrich Ludwig Schröder (1744–1816), Kristian Heinrich Spiess (též Spiess, Spieß, 1755–1799), Wilhelm Vogl (1772–1843), Johanna Franul von Weißenthurn (1773–1847), Friedrich Wilhelm Ziegler (1761–1827) a Johann Heinrich Daniel Zschokke (1771–1848).

Není divu, že se v Plzni hrálo jen německé divadlo a kulturní produkce probíhaly německy. Teprve v dalších desetiletích se rodil trochu náročnější český repertoár.⁸

Německé společnosti si v Plzni téměř dveře podávaly každoročně a na české divadlo nikdo si ani nepomyslel. ([Vok], s. 542)⁹

V prvním desetiletí 19. století byla v Plzni kulturně vyspělá a národnostně uvědomělá jen malá část inteligence. Bohaté měšťanstvo nebylo českému národnímu hnutí většinou nakloněno, rovněž tak šlechta. V Plzni chybělo obecnstvo, tj. publikum, které by chtělo pravidelně navštěvovat česká představení, publikum vzdělané a připravené pro kulturní život, schopné docenit dramatická díla a ocenit výkony herců. První hry proto měly diváka bavit, postupně ho vzdělávat, kulturně a společensky vychovávat. Kulturní veřejnost, kultura, ale i jazyk schopný obsáhnout různé žánry a úrovně konverzace, to vše se teprve rodilo.¹⁰

Ve druhém desetiletí 19. století se ochotnická představení pořádaná v měšťanských domech pro menší společnosti začala přesouvat na veřejnost, do sálů radnic či hostinců. Měnila se na veřejné společenské zábavy. Jejich provozování umožňoval vznik prvních jevišť v sálech větších měst, někdy i podpora osvěcených šlechticů, kteří k ochotnickým vystoupením bezplatně propůjčovali zámecké scény. Ochotníky bývali čeští měšťané, učitelé, studenti apod. Na repertoáru byly typické hry přelomu 18. a 19. století; oblíbená byla zejména

⁸ Poznamenejme, že obdobná situace byla v celých Čechách. V Praze v letech 1786 až 1790 působilo na Václavském náměstí (tehdy Koňský trh) české divadlo zvané *Bouda*, které však fungovalo jen čtyři roky. Teprve roku 1862 bylo postaveno *Prozatímní divadlo* a o dvě desetiletí později *Národní divadlo*, obě uváděla česká představení. Česky se však mohlo hrát i ve *Stavovském divadle* (též *Nosticovo divadlo*), které bylo postaveno jako stálá divadelní scéna pro veřejnost zásluhou Františka Antonína hraběte Nostic-Rienecka (1725–1794) v letech 1781 až 1783. Původním hraběcím záměrem bylo uvádět německou činohru a italskou operu; provoz divadla byl zahájen 21. dubna 1783 Lessingovou tragédií *Emilia Galotti*. Roku 1785 byl repertoár divadla rozšířen o česká představení, ta se však velmi obtížně probojovávala na pódium. Pravidelná česká představení začala až od roku 1824. Roku 1862 se divadlo přeměnilo na *Královské zemské německé divadlo* s německým souborem a německým repertoárem.

V menších městech se již od počátku 19. století utvářely ochotnické spolky, které pořádaly vystoupení k nejrůznějším slavnostem a dobročinným účelům. První mimopražské spolky vznikly v Radnicích, Žebráku a Rakovníku. První divadelní scény si založila města Hlinsko, Chrudim, Kouřim, Hradec Králové, Kutná Hora, Litomyšl, Mšeno atd. Jejich aktivity pravděpodobně oslovily Josefa Vojtěcha Sedláčka. Viz [Bu1].

⁹ Vondráček ve své knize uvedl, že roku 1801 a 1806 v Plzni hostovala Küblerova německá kočovná divadelní společnost, která provozovala činohru i operu; například 9. listopadu 1801 uvedla na počest purkmistra Jana Františka Stehlíka rytíře z Čenikova a Treustädtu (1754–1820) Ifflandovu hru *Reise nach der Stadt* a roku 1806 ji úspěšně zopakovala (viz [S1], s. 22). V *Archivu města Plzně* se dochovala cedule tištěná na zelenkavé jemné látce (viz Pl K1/133), která zvala na listopadové představení roku 1801. Roku 1805 v Plzni působila Krammerova kočovná společnost. Dne 3. října 1805 uvedla na purkmistrovu počest hru *Der Bürgermeister*, kterou prý sepsal Heinrich hrabě von Brühl (1700–1763), saský státník a ministr, mecenáš, stavebník a sběratel umění. Roku 1804 sehrála blíže nespécifikovaná divadelní společnost německé představení na oslavu jmenin císaře Františka I.

¹⁰ Viz [Ště].

Thámová a Štěpánková díla.¹¹ Divadelní představení obvykle doprovázely jen jednoduché papírové kulisy, chybělo klasické zařízení pro scénické efekty. Lepší kulisy mívala jen profesionální divadla nebo bohatší společnosti. Ochotnická vystoupení měla vliv na utváření bohatší české měšťanské společnosti, přilíší však neoslovovala městskou chudinu a venkovské obyvatelstvo, neboť pro ně nebyla cenově dostupná. Na tyto skupiny cílila jarmareční vystoupení, případně loutkové divadlo.¹²

2. Divadelní rok 1818

Situaci v Plzni v první třetině 19. století poeticky popisují tato slova:

Padají hradby i brány kolem města za jáсотu obyvatelů, ulicemi viděti jest do přírody, kam zalétá i uvolněný duch, vymanivší se z pohodlné nehybnosti a z úzkého lokálního nazírání, společenský ruch se šíří – množí se bály, hraje se divadlo, a demokratický duch pozvedá i českou řeč z jejího poníženého postavení a ústy profesora Sedláčka i celé řady jiných dopomáhá jí k uznání a novému rozkvětu. ([Lá10], s. 75)

Teprve roku 1818 si čeští vlastenci v čele s Josefem Vojtěchem Sedláčkem po vzoru pražských vlastenců vymohli, aby se čeština objevila i na plzeňských divadelních prknech. Sedláčkovy snahy vystihují tato slova:

Zjednav takto jazyku českému volný průchod ve chrámě, škole a měšťanstvu plzeňském, Sedláček hleděl nyní jazyku tomu klestiti cestu tolikéž do vyššího života společenského. Pročež zasazoval se již r. 1817 o zaražení českých her na ochotnickém divadle plzeňském, za kterouž příčinou býval tamním ochotníkům při pořádání her českých, co se kusů týče, raden a pomocen, vyzýval obecnstvo ústně i písemně k hojně návštěvě, spisoval prology a básně příležitostně i přivedl to tak daleko, že v zimě a na jaře r. 1818 české hry zhusta tam byly provozovány, a to zdařile a u přítomnosti četného a vybraného obecnstva. Taktéž Sedláček působil k tomu, že času toho v divadle plzeňském byly také přednášeny větší hudební skladby čili oratoria k účelům dobročinným, jakož jmenovitě r. 1820 provozováno k dobrému chudých studujících plzeňských mimo jiné kusy také veliké oratorium: Umučení Páně s českým textem, Sedláčkem k tomu konci vzdělaným. I napotom, kdykoliv přibyla do Plzně nějaká kočující společnost

¹¹ Jan Nepomuk Štěpánek (1783–1844), herec, režisér, dramatik, dramaturg, spisovatel, publicista a ředitel divadelní společnosti, si původně vyvolil kněžskou dráhu, ale před vysvěcením ho zlákalo divadlo, kterému pak zůstal věrný. Začal vystupovat jako ochotník, psal hry zejména pro *Malostranské divadlo*, působil jako nápověda, herec, režisér i ředitel divadla. Od roku 1812 pracoval v pražském *Stavovském divadle*. Napsal, upravil či přeložil asi 130 divadelních her a 13 libret. Psal básně a povídky, redigoval časopis *Česká učela*. Byl vůdčí osobností českého divadla prvních tří desetiletí 19. století. Jeho hry byly velmi oblíbené. V knihovně tepelského kláštera se dochovalo šest Štěpánkových her vydaných tiskem; mezi nimi i hry *Oswobozenj vlasti aneb Korytané w Čechách* (1814) a *Jaroslav a Blažena aneb Hrad Kunětice* (1817), které mohly vzbudit Sedláčkovu pozornost, neboť knižní fond při svých pobytech v Teplé patrně využíval.

¹² Více viz [Pva]. Viz též [C], zejména [Čf].

divadelní, pokud v ní bylo členů řeči české znalých, Sedláček prohlížel k tomu, aby také provozovala několikrátě hry v jazyku českém. ([Ry6], s. 293)¹³

Roli Sedláčka při vzniku českých divadelních představení vysoce ocenil Vendelín Budil (1847–1928), český herec, režisér a divadelní ředitel, který roku 1922 napsal:

Těmito úspěšnými příklady snad upozorněn a povzbuzen usmyslil si profesor a doktor P. Vojtěch Sedláček pokusiti se o to, dalo-li by se něco podobného i v Plzni uskutečniti. Jen osobnost tak vlivná a v Plzni oblíbená mohla se odvážiti k podobnému pokusu v tehdejší poněmčené Plzni. I jal se opatrně zkoušeti půdu, a když se přesvědčil, že jest dosti příznivá tomuto smělému podniku, hledal spolehlivé a horlivé spolupracovníky, kteří by jeho myšlenku provedli. Šťastně se mu podařilo získati obětavé nadšence, kteří mu slíbili, že rádi sehrají co mistr jejich napíše. ([Bu1], s. 41–42)¹⁴

Sedláček cítil v uvádění českých divadelních představení užitečnou možnost pro pěstování a zušlechťování českého jazyka, pobavení a vzdělání publika a příležitost ke konání dobročinných akcí. Uspořádání českých představení však nebylo jednoduché, neboť vlastenci museli nejprve získat povolení k zařazení české hry mezi již schválený repertoár.

Situaci českých divadelních představení, Sedláčkovu inspiraci a zápal pro organizování českého kulturního života vystihují slova uveřejněná roku 1908 v *Plzeňské besedě*:

Tak hrálo se ochotnický v Radnicích u Plzně již na konci 18. stol., ale divadelní toto působení brzy zase zaniklo. Teprve na začátku 19. století oživil je opět farář radnický spisovatel Ant. Jarosl. Puchmajer, přítel Sedláčkův. Také v Žebráce hráli studenti již r. 1812. Povzbuzen úspěšnými příklady na českém venkově, zasazoval se Sedláček již roku 1817 o zahájení českých her ochotnických v Plzni. Podařilo se mu za pomoci mladších vlasteneckých měšťanů sestaviti družinu ochotníků, jimž býval při pořádání her českých radou i skutkem nápomocen. Hrávalo se tehdy ve velkém sále radničním, který sloužil až do vystavění nové soudní budovy za porotní sň. Sedláček nespokojil se však jen divadlem ochotnickým. Kdykoli zavítala do Plzně nějaká kočující společnost, vždy pátral, nejsou-li mezi herci někteří znalí jazyka českého, a našlo-li se jich několik, musela společnost ta uspořádati také hry české. ([233], s. 2)

První české představení se v Plzni konalo 6. dubna 1818 díky Schantrochově divadelní společnosti, která, jak již víme, byla v Plzni dobře známá opakovanými předváděním německých her. Pro české diváky předvedla tentokrát jednoaktovou frašku *Roztržití* (*Die Zerstreuten*), kterou napsal německý dramatik August von Kotzebue¹⁵ a do českého jazyka přeložil Jan Havelka,

¹³ Poznamenejme, že zpěv o utrpení Ježíše Krista vyšel v dvoujazyčné podobě pod názvem *I. Oratorium. I. Modlitba we zpěwu. Christus durch Leiden verherrlicht. ... Krystus skrze swé vmučenj oslawen ...* [X-29].

¹⁴ O Sedláčkově práci pro vznik českého divadla viz též [254].

¹⁵ August Friedrich Ferdinand von Kotzebue, německý dramatik a spisovatel, je autorem

student filozofie v Litomyšli.¹⁶ Hra sice neměla valnou literární úroveň, byla však u nás oblíbená. V hlavních rolích vystoupili plzeňští měšťané – ochotníci, neboť Schantrochova divadelní společnost neměla k dispozici dostatek herců dobře ovládajících český jazyk.¹⁷ Sedláček hercům pomáhal s českým textem, zdarma je učil češtinu, správnou výslovnost, přízvuk a intonaci. Považoval to za svůj úkol a povinnost, neboť toužil pozvednout českou kulturu. Divadelní vystoupení bylo kladně přijato; zúčastnilo se jej nečekaně mnoho lidí. Někteří přišli čistě za zábavou, jiní ze zvědavosti, další se chtěli vysmát špatné české hře, mnozí však přišli jen z čistého vlasteneckého přesvědčení. Ač vlastní vystoupení asi nemělo příliš velkou uměleckou hodnotu, mělo velký společenský a národnostní význam, neboť v Plzni otevřelo dveře českému divadlu. Čeští plzeňští ochotníci začali pod Sedláčkovým dohledem připravovat a nacvičovat další vystoupení.¹⁸

Dne 11. května 1818 se v Plzni konalo druhé české divadelní představení. Ochotníci předvedli ve velké zasedací síni radnice činoherní představení *Osvobození Plzně od Táboritů roku 1434*. Tuto hru sepsal plzeňský purkmistr Emanuel David, její text se bohužel nedochoval.¹⁹ Jednalo se o krátkou historickou hru

---

asi dvou stovek divadelních her. Na počátku 19. století patřily mezi velmi oblíbené, byly překládány do mnoha jazyků. V knihovně tepelského kláštera je uloženo šest desítek tisků Kotzebueových her. Sedláček z nich mohl čerpat inspiraci, neboť do kláštera několikrát do roka zajížděl jako řádný člen řádu.

¹⁶ Česká verze hry byla otištěna pod názvem *Roztržitj. Frasska w gednom gednánj zčesstěná od Jozefa Hawelky*. Viz Rozmanitosti D, 1817, s. 13–46.

¹⁷ Mezi ochotníky byl například Emanuel Stehlík rytíř z Čenkova a Treustádtu (1768–1825), plzeňský magistrátní úředník a milovník divadla, který od roku 1818 publikoval různé kritické, žertovné až ironické básně zesměšňující módu, situaci v Plzni spojenou s „nedoučenou“ jazykovou obojživelností a měšťáctvím [viz např. *Belunka*, Rozmanitosti M, 1818, s. 81–93]. V divadelní hře *Roztržití* hrál Stehlík roli setníka.

¹⁸ O prvním českém divadelním představení v Plzni viz krátký článek Karla Pivce [Pic]. Pivec uvedl, že až do roku 1818 se v Plzni česky nehrálo, teprve Sedláček, inspirovan situací v Praze, se rozhodl, že i v Plzni se musí český jazyk objevit na divadelním pódii. Poznamenal, že Sedláček a jeho přátelé měli obavy, jak bude tato novinka přijata. Barvitě vylíčil napětí a nadšení, které doprovázelo první zdvihnutí opony, ocenil výkon herců a dlouhé ovace obecenstva.

Karel Pivec (1753–1826) byl majitelem hostince *U Bílé růže* (vedle plzeňské radnice), dopisovatelem pražských novin, vlastencem a velkým podporovatelem divadla, významným členem plzeňského sboru ostrostřelců a Sedláčkovým přítelem. V jeho hostinci se scházeli čeští vlastenci. Pivec předčítal z českých novin, půjčoval českou literaturu, probouzel v hostech národní citění, propůjčoval svůj hostinský sál divadelním představením. Byl patrně dobře finančně situován, díky svému podnikavému duchu nakupoval a prodával pozemky. Do novin zasílal informace o dění v Plzni, které psal patrně pod Sedláčkovým vlivem. Viz [Sc52] a [Sc53]. Doplňme pro zajímavost, že v Plzni uvítal roku 1799 v ostrostřelecké uniformě ruského generála Alexandra Vasiljeviče Suvorova (1730–1800), který projížděl Plzní a ubytoval se v jeho hostinci. V 50. a 60. letech 19. století se v něm scházeli čeští vlastenci. O hostinci *U Bílé růže* viz [Mš], s. 142–144, na s. 144 je pěkná rytina. Zbořen byl roku 1869. O divadelním představení viz též [V12].

¹⁹ Emanuel David sepisoval a pronášel při nejrůznějších příležitostech verše na oslavu osobností [ódy na císaře Františka I. (1820, 1824)] či na oslavu různých akcí [např. instalace nového plzeňského děkana (1824)]. O jeho básnické tvorbě a lásce k divadlu viz [V21]. David podporoval aktivity *Wlastenského museu* v Praze, společně se Sedláčkem procházeli

ve třech jednáních postavenou na motivech plzeňské historie. Oslavovala důležitou plzeňskou historickou událost, jejíž význam neustále zdůrazňovala katolická církev. Představení se konalo v rámci oslav *Nového svátku*,²⁰ který připomínal výhru plzeňských katolíků nad husity při čtvrtém obléhání města.²¹ V tento den se obvykle ve městě konaly různé slavnosti a radovánky, přijížděly německé

knihovnu plzeňského arciděkanství, vyhledávali vzácné rukopisy a tisky a se svolením městské rady je věnovali pražskému muzeu. Viz [S1], s. 31–32.

Sedláček si purkmistra Davida vážil, jeho aktivity prý opěvoval v básni, kterou však J. H. Pospíšil odmítl vydat. Sedláček si na to stěžoval v dopise z 23. 12. 1819, který zaslal J. L. Zieglerovi. Prosil ho, aby mu zjistil nějaké informace, proč se tak stalo: *Nerozumím tomu, jak se to přihází, že od vařac, kdežto jsem Vám přeče i panu Pospíšilovi psal a jak na Králově Hradec tak i pro pana Pospíšila na Plzeňského měšťanostu báseň poslal, že pravím, ani od něho ani od Vás žádné odpovědi nedostávám?* Dopis je uložen ve fondu [JLZ]. Sedláčkovu báseň se nepodařilo dohledat.

V *Archivu města Plzně* je uložena divadelní cedule zvoucí na hru *Oswobozenj Plzně od Taborytů roku 1434* (viz Pl K1/1), která zvala diváky těmito slovy: *Newděčnj bychom Čechové swé vlasti byli, kdybychom se za gegj řeč styděli, kdežto se nestydjme, od nj ochrany a pokrmu žiwjati. Řeč česká gest řeč nassého národu, a byla řeč nssjch otců, na gegjchžto zásluhy předc pyssnj gsme. Kterakby nám neměla tehdy řeč tato swatau býti, w které nassj předkowé swatému náboženstwj a Králi swému wěrnost slibowali, která neypewněgssj řetěz českého wlastenstwj gest. A poněwadž dnessnj gednánj slawné aučinky českého wlastenstwj předstawuge, tak budiž Wám toto pozdrawenj, miľj a wěrnj wlastencowé! wprjmnjým pozwánjím k zpředu wvedenému cíli.*

²⁰ Historie *Nového svátku* je zachycena ve vzpomínkové knize [Lr2], s. 18–20, v článku [Y-41], v knize [Sc53], s. 202–211, a též v [VHM], s. 12. Nejnověji, stručně a výstižně, především však bez dobového zaujetí pro či proti oslavě, je historie načrtnuta v [Sil2], s. 113–114. Poznamenejme, že se jednalo o pohyblivý svátek, který byl slaven první neděli po svátku sv. Stanislava, který připadá na 7. května.

²¹ V minulosti byla často diskutována souvislost Davidovy hry a známé německé hry *Die Belagerung von Pilsen, ein historisch-romantisches Schauspiel in fünf Aufzügen*, jejímž autorem je Anton Fischer (1779–1849). Jeho hra o pěti jednáních vyšla tiskem roku 1821 (Gedruckt bey Johann Franz Pospischil, Königgraz 1821, 95 stran), do češtiny ji přeložil Josef Kajetán Tyl pod názvem *Obležení Plzeňské*, jeho překlad však zůstal dlouho v rukopise. Podle německého vzoru vytvořil roku 1868 další verzi hry Jan Zdeněk Veselý (1850–1890), pražský sládek, sokolský činitel, dramatik a překladatel. Nesla název *Husitská nevěsta, aneb, Plzeň roku 1434*. Viz [St] a též [Fe5], s. 65–66.

Davidovo autorství bylo zmíněno v článku Karla Pivce [Pic]. Pivec napsal: *Po takovém začátku můžeme zde v Plzni brzo mnohem vznešenějších věcí očekávati, a náš vznešený vlastenec, vysoce urozený pan Emanuel David, měšťanosta plzeňský, již dávno jakožto spisovatel známý, na snažnou prosbu a usilování pana profesora Sedláčka skutečně na jedné slavné, příležitostné činohře v českém jazyce pracuje, která u příležitosti oslavení nového svátku 11. máje od diletantů zde v Plzni provozována býti má.* (Citujeme moderní prepis, viz [Fe5], s. 39.)

Domněnku, že Emanuel David využil známou německou hru a přeložil ji do českého jazyka, vyslovil Antonín Rybička ([Ry6], s. 311). [Doplíme pro úplnost, že Rybička uvedl datum předvedení Davidovy hry jako 11. duben 1818, zatímco Sedláček i Pivec jako 11. květen 1818. Vzhledem k tomu, že hra byla pořádána na *Nový svátek*, je Rybičkovu datování chybné.]

Vendelín Budil (viz [Bul], s. 42) výslovně napsal: *P. Vojtěch Sedláček, kněz premonstrátský, dal se ihned do díla a upravit, ovšem zcela volně, Fischerovu hru »Die Belagerung von Pilsen« pro české jeviště. Když byl hotov a úlohy vypsány, rozdal je, nastudoval pak se svými věrnými zvolenou hru velmi svědomitě a 11. května 1818 byla Fischerova hra v překladu P. Vojtěcha Sedláčka v radničním sále ku oslavě nového svátku pod názvem »Oswobození Plzně od Táborytů roku 1434« s velikou slávou provedena, a to ku prospěchu ustavu a zachování naší vlastenecké řeči.*

kočovní společnosti, aby sehrály nějaké pěkné představení, nebo vystupovali místní ochotníci. Davidova hra byla přitažlivá pro diváky nejen pro vztah k lokální historii a k oblíbenému purkmistrovi, ale také proto, že její provedení bylo doplněno oblíbenými živými obrazy, recitacemi a zpěvy (husitské válečné obřady, slavný husitský chorál *Ktož jsú boží bojovníci* apod.). Pravděpodobně se jednalo o víceméně klasickou rytířskou hru doplněnou o „husitské obřady“. V úvodu divadelního představení zazněla recitace Sedláčkovy ódy *Na Plzeň*.²² V divadle se sešli místní i přesporní vlastenci, přijeli např. Antonín Jaroslav Puchmajer a Vojtěch Nejedlý.²³ Část zisku ze vstupného (30 zlatých) byla vě-

---

Jiného názoru byl Emil Felix, literární badatel a historik, který na základě studia plzeňských materiálů potvrdil, že Davidova hra nemá s Fischerovou výraznější souvislost, neboť divadelní cedule ukazuje, že obsazení osob obou her jsou rozdílná. David tuto hru sepsal na Sedláčkovu přání a s jeho podporou. Felix připojil dovětek, že vše mohlo být úplně jinak: *Zdá se, že na složení dramatu měl Sedláček podíl větší než pouhý podnět ... Je-li správná naše domněnka, vysvětlovala by se tato pia fraus – jsme tu v období známých fals rukopisných – snahou Sedláčkovou, zabráti v okruh vlasteneckých spolupracovníků co možná největší počet významných individualit, aby se nezdálo, že všechno vlastně pochází z ruky jediného autora, Sedláčka ...* Viz [Fe7], s. 13. Není jasné, na jakém základě Felix tuto myšlenku vyslovil. Sedláček se sice snažil všemi prostředky rozšiřovat okruh vlastenců, ale nezdá se pravděpodobné, že by se zřekl autorství úspěšné hry.

Jan Vondráček uvedl ([Vok], s. 544), že hra *Osvobozenj Plzně od Táboritů roku 1434* vznikla podle Fischerovy hry *Die Belagerung von Pilsen durch die Hussiten*. Ve Vondráčkově knize je otiskována cedule, která roku 1818 Plzeňanům oznamovala uvedení *Osvobozenj Plzně od Táboritů roku 1434*. Z ní je patrné, že vstupné na tzv. první místo činilo 1 zlatý, na druhé 30 krejcarů. Hra byla provozována ku prospěchu a zvelebení české řeči. Vstupné bylo na svoji dobu poměrně vysoké a naznačovalo, že půjde o mimořádnou událost.

Milada Suchá [S1] odhalila zajímavé souvislosti. Anton Fischer roku 1817 sloužil v Plzni jako c. k. rakouský hejtman u 35. pěšího pluku polního zbrojmistra Evžena hraběte Mercy-Argenteaua (1741–1819). Zajímal se o umění a historii Plzně, stýkal se s vedením města a purkmistrem Davidem. Oba patrně diskutovali o Tannerově kronice města Plzně a byli inspirováni stejnou historickou událostí a tradičními oslavami plzeňského *Nového svátku*. Suchá hry považuje za tematicky podobné, avšak zcela nezávislé.

Nyní je za autora hry *Osvobození Plzně od Táboritů roku 1434* všeobecně uznáván Emanuel David. Viz též [V16]. V knize [VHM] je David jednoznačně svázán s touto divadelní hrou a dokonce je označen za prvního plzeňského autora české divadelní hry (viz s. 12). Přesto se i dnes objevuje zcela odlišný pohled na její autorství: ... , kterou Sedláček volně přeložil z německého originálu napsaného plzeňským purkmistrem Emanuelem Davidem a sám zrežiroval. Viz [Kmp4], s. 362. Není jasné, o jaké zdroje se autor opírá. V [Smv] je uvedeno: ... lze předpokládat, že český text vznikl dle dobové praxe cestou volné, lokalizované adaptace německé předlohy. Nabízí se tehdy populární historicko-romantická hra A. Fischera *Belagerung von Pilsen durch die Hussiten (Obležení Plzně od husitů) nebo Kotzebuova vlastenecká činohra Die Hussiten vor Naumburg im Jahre 1432 (Husité před Naumburkem roku 1432)*. Viz s. 718. V [Smv] je však zdůrazněno, že text hry se nepodařilo dohledat; za jeho autora je však považován David. V [DJM] je uvedeno, že hru volně z německého textu přeložil a režiroval J. V. Sedláček; Emanuel David není vůbec zmíněn. Nejnověji [Mv1] na s. 18 píše: [Sedláček] volně přeložil a sám se pak ujal režie představení původně německy psané hry plzeňského purkmistra Emanuela Davida *Osvobození Plzně od táboritů roku 1434*. Nepodařilo se dohledat, o jaké zdroje se autorka opírala.

²² Informace o průběhu představení viz [Sc32], s. 59–60. Mimo jiné je připomenut úspěch Sedláčkovy básně *Na Plzeň*.

²³ Puchmajer i Nejedlý prý ocenili tuto českou hru propojující starou katolickou tradici Plzně, české dějiny a osvětovou činnost (český jazyk).

nována nově vzniklému *Wlastenskému museum* (dnes *Národní muzeum*), které zahájilo aktivity v dubnu roku 1818.²⁴

Třetí česká divadelní produkce se uskutečnila 16. května 1818. Opět se jednalo o vystoupení ochotníků pod Sedláčkovým vedením. Sedláček jim říkal *diletanti*. Nepodařilo se zjistit, co se tehdy hrálo. Vzhledem ke krátkému času mezi druhým a třetím vystoupením se lze domnívat, že byla opakována hra *Osvobození Plzně od Táboritů roku 1434*.²⁵

České hry uvedené roku 1818 byly typické dobové hry, obhroublá oblíbená fraška, resp. pseudohistorická hra. Nebyly divácky ani umělecky náročné, odpovídaly tehdejšímu možностям divadelních souborů (většinou neprofesionálních) a zájmu i vkusu obecnstva.

Tato tři česká představení ukázala, že je v Plzni o české divadlo zájem. Měla jistě vliv i na německé kočovné společnosti, které se v následujícím roce v Plzni snažily část svých vystoupení dávat česky, byť německá představení z mnoha důvodů dominovala.

Kočující divadelní společnosti i čeští ochotníci mohli od druhého desetiletí využívat tištěné divadelní hry, jejichž fond postupně narůstal. Úřední cenzura byla vůči českým produkcím ostražitější, proto se repertoár opíral o hry, které byly schváleny k produkcím v pražském *Stavovském divadle*. I tak muselo být každé představení schváleno místním komisařem.

3. Divadelní rok 1819

V roce 1819 Sedláček opět prosadil, aby se v Plzni hrálo česky; německé divadelní kočovné společnosti uspořádaly v Plzni šest českých her. Jednalo se o překlady německých dramatiků nebo původní drobné veselohry Jana Nepomuka Štěpánka, které měl Sedláček rád, neboť v nich viděl přímé sepětí s národní tradicí, s českým krajem a obyčejnými lidmi. Považoval je za vhodný prostředek k posilování národní hrdosti a uvědomění. Udržoval se Štěpánkem osobní i písemný kontakt, informovali se o svých aktivitách, úspěších a problémech.²⁶

Sedláček si byl vědom toho, že českých vystoupení je v celé zemi velmi málo, že jsou pro české vlastence svátkem, a proto se rozhodl, že je bude propagovat, že bude o situaci v Plzni psát do novin, že sepiše krátkou zprávu o každém českém představení, o každé nově uvedené české hře.²⁷

²⁴ V [Bu1] je vylíčen úspěch představení *Osvobození Plzně od Táboritů roku 1434*. Je zdůrazněno, že se jednalo o mimořádnou a v Plzni nevidanou událost, je však chybně uvedeno, že šlo o první české představení v Plzni.

²⁵ Viz [V16]. Domněnku o opakování divadelní hry uvádí i J. Vondráček ([Vok], s. 544).

²⁶ Viz např. Štěpánkův dopis Sedláčkovi ze dne 13. března 1821, který je uložen ve fondu [JVS]. Poznamenejme, že Štěpánek oceňoval Sedláčkovy aktivity spojené s organizací divadelních představení v Plzni.

²⁷ Viz [X-13], [3], [4], [5].

Ze Sedláčkových zpráv víme, že se českých divadelních představení ujal německý podnikatel Aloys Krammer.²⁸ Na Sedláčkovu přímluvu se zavázal čas od času zařadit na repertoár českou hru. Členové jeho souboru byli totiž z větší části z Prahy a uměli docela dobře česky. Dne 23. února 1819, o posledním masopustním dnu, hráli německy Kotzebueovu hru *Die Verkleidungen (Přestrojování)*, která prý diváky příliš nezaujala.²⁹ Před ní se však hrála Štěpánkova krátká česká veselohra *Berounské koláče* z roku 1819. Sedláček s nadšením a zaujetím vylíčil, jak bylo divadlo plné očekávání, jaký výkon podali jednotliví herci, z nichž mnozí hráli poprvé česky, a jak byla hra publikem radostně přijata. Ocitujme na ukázkou Sedláčkovu hodnocení hereckých výkonů:

... pan Theodor Zeeh, mistr hudby při Krammerowské společnosti, wzal na sebe z vlastenské horliwosti osobu lichwáře, Kyliána Ssnadadry, zdá se, že w něm máti přirozenost wýtisk komické schopnosti wytworila, každé geho hnutj, každé zřenj oka, každý krok, každé otewřenj vst weseloherce wyzrazuge, a gestliže w německých hrách wsseobecné zaljbenj sobě zeyskal, tedy sobě w Českém prowozowanj wsseobecnau lásku zaslaužil. Panna Aloyzya Šroßkopf (Apolénka) swau slussnau deklamacy, swau libozwučnau weyřečnostj a wolnau smělostj každé České srdce radostj opogila. Pan Antonjn Machek (Prokúpek) swau dobře podařenau hrau gakožto rozenj a cwičenj Čech zřegmě dokázal, že prawda gest, co Herder prawj: že gen w mateřské řeči lze býti Homérem neb Archylochem. Pan Antonjn Turner (mistr Perljk) tak mistrně swau osobu prowáděl, že při geho mnohých wýstupech potěssenjm až srdce usedalo. Podruhyně z Berauna ale dokázala, že w každé hře y dost nepatrná osoba k celému prowozenj mnoho přinássj. Wsem těmto vlastencům, gakož y také panu Janowi Reilowi, horliwému Čechu, mému Českému wyučency, kterýž gak zasylatele, tak y herce se wssj ochotnostj podporowal, budiž zde za gegich přičiněnj djka wzdáwána.

([X-13], s. 38)³⁰

²⁸ Pravděpodobně se jednalo o Aloyse Cramera (Alois Krammer, Kramer, 1789–?), který byl pražským vydavatelem a majitelem prosperujícího knihkupectví, v němž vydával i divadelní hry. Viz např. *A. W. Iffland's Theater*, 4. svazky, Prag, 1813, 258+279+258+297 stran.

²⁹ Kotzebueovu hru *Die Verkleidungen*, resp. *Die Verkleidung* (fraška o třech jednáních) přeložil do češtiny Matěj Josef Sychra (1776–1830), římskokatolický kněz, jazykovědec, obrozenecký spisovatel a spolupracovník Josefa Jungmanna. Hra byla otištěna roku 1822 pod názvem *Přestrojování. Frasska we dwau gednánjch od Kocebue, kterauž we wolnj českj kabát se pokusyl Matěj Jozef Sýchra*, Dobroslaw aneb rozličné spisy povčugjčjho a mysl obweselugjčjho obsahu w řeči wázané y newázané 3(1822), svazek II, s. 81–176.

³⁰ Poznamenejme, že Sedláček svoji zprávu podepsal nejen plným jménem, ale připojil i doktorský titul a uvedl, že je profesorem matematiky, řečtiny a češtiny Filozofického ústavu v Plzni.

Sedláček měl na mysli svého žáka Alberta Jana Reila (Rayl, Rejl, Reyl, 1800–?), který studoval na Filozofickém ústavu v Plzni. Sedláčkovi pomáhal s přípravou rejstříku jeho učebnice geometrie.

Sedláček se o Reilově přínosu k učebnici geometrie zmiňoval Šebestiánu Hněvkovskému v dopisech z 25. 4. 1821 a 16. 1. 1822. Vyplývá z nich, že Reil prováděl i tiskové korektury, že uměl výborně česky a byl velmi pečlivý. Pravděpodobně pod Sedláčkovým vlivem vstoupil do tepelského kláštera. Sedláčkovy dopisy jsou uloženy ve fondu [SH].

Podle Sedláčka byly účast i reakce diváků takové, že Aloys Krammer přislíbil hrát česky jednou za čtrnáct dnů až do konce zimní sezóny; bohužel to nesplnil. Sedláček na oplátku slíbil, že bude s herci cvičit český jazyk, že bude pomáhat s výběrem vhodných her a o každém představení bude české čtenáře informovat. Co slíbil, také dodržel.

Další česká hra se v Plzni uskutečnila 21. března 1819, opět to byly *Berounské koláče* a znovu byly nadšeně přijaty. Proto se Krammer odhodlal nacvičit novou českou hru, delší veselohru *Čech a Němec*, kterou napsal Štěpánek v roce 1816 pro pražské publikum.³¹ Představení se konalo 1. dubna 1819. Sedláček ve své zprávě opět vylíčil jeho úspěch, současně se však rozhořčoval, že jinde byla česká divadelní produkce bez rozumného důvodu zakázána:

Ba zagisté my zde w Plzni mnohem sstastněgssj gsmе, nežli mnozý vlastency w nepatrněgssjch Českých mjstech, k. p. w D ... blíž B ..., kde prýj tatěž hra před něgakým časem, když giž wssecko připraweno, a návěsstj rozeslána byla, pro tu gedinau přjčinu, poněwadž tamněgssj pan K. a pan D. gjzliwj, nepřjzniwj a hrubj rozenj němcy gsau, a magjce co řjcy, tak swau moc na gewo dáwagj, k zapowězenj přissla. (Kterak ale mohli neywyšssjm zemským ztwrzenjm zde w Praze hlawnjm městě k tisku y weřegnému prowozenj powolenau, a giž také wjcekrát prowáděna u hru potlačiti, a gakým práwem? to gest giná otázka, a tomu nerozumíme? –) Ale nechme maličkých!!! ([3], s. 61)

Sedláček si ve zprávě liboval, že v Plzni je vše jednodušší a snadnější, že české hry jsou povolené a každé představení je chápáno jako slavnost, na niž přijíždějí i lidé z okolí (např. z Rokycan a Spáleného Poříčí). Poetickými slovy opěvoval herecké výkony, ocenil krásné kulisy i důmyslné kostýmy. Poznamenal, že hra bude dávana znovu, neboť je o ni velký zájem, informoval plzeňské divadelní nadšence, že Krammer plánuje uvést Štěpánkovy hry *Jaroslav a Blažena aneb Hrad Kunětice* (z roku 1816)³² a *Nebezpečné sousedství*.³³

Není jasné, zda a kdy byly výše uvedené hry uvedeny. Nevíme, zda se mezi 2. dubnem a 8. květnem 1819 konalo v Plzni české divadelní představení, a pokud ano, co bylo na repertoáru, snad oblíbené a úspěšné *Berounské koláče* či veselohra *Čech a Němec*, nebo nově nacvičované hry *Jaroslav a Blažena aneb Hrad Kunětice* a *Nebezpečné sousedství*. Sedláček o tom žádnou informaci nepodal. Vzhledem k jeho snaze publikovat podrobnější zprávu o každém odehraném představení a upozornit na výkony herců, se zdá pravděpodobné, že v uvedeném čase se v Plzni česky nehrálo.

³¹ Hra byla též známá pod názvem *Neslýchaná náhoda strašlivého hromobití*; jednalo se o veselohru o třech jednáních. Více viz [St].

³² Jednalo se o typickou rytířskou hru v pěti jednáních.

³³ Patrně se jednalo o Štěpánkovo veselohru *Krejčí Divíšek aneb nebezpečné sousedství*, která vznikla překladem z němčiny. Původní komická opera *Nebezpečné sousedství* (*Die unrühige Nachbarschaft*), jejíž libreto sepsali Karl Friedrich Hensler a Leopold Huber (1766–1842) a hudbu složil Wenzel Müller (1767–1835), měla premiéru ve Vídni roku 1803. Do tvaru jednoaktové veselohry ji přepracoval Kotzebue, česky se v Štěpánkove verzi hrála v Praze roku 1812. Dávala se též pod názvy *Nebezpečné sousedství*, *Nebezpečné sousedství aneb Krejčí Divíšek*, *Krejčí Divíšek aneb Nebezpečné sousedství* či *Krejčí Divíšek*.

Na *Nový svátek* 9. května 1819 byla Plzeňanům předvedena historická hra *Osvobození vlasti aneb Korytané v Čechách*, kterou roku 1814 sepsal Štěpánek.³⁴ Sedláček radostně vykreslil novou českou divadelní produkci, ocenil výkony herců i pěkné reakce obecnosti. Podivil se, že jako pravidelný čtenář novin se nedozvídá o podobných akcích v jiných českých městech, vyzval vlastence, aby prosazovali české divadlo, o svých úspěších informovali ostatní a povzbuzovali je v jejich osvětových a kulturních aktivitách.³⁵

Od poloviny května až do poloviny prosince 1819 se v Plzni české divadlo asi nehrálo, neboť Sedláček o tom žádnou zprávu nepodal. Je to pochopitelné, protože divadelní sezóna bývala v malých městech obvykle jen v podzimním, zimním a jarním čase.

Další české představení se v Plzni roku 1819 uskutečnilo až 19. prosince, tj. již v nové divadelní sezóně. Byla to česká verze původní německé veselohry *Pan Štěkavec, veselá hra o třech gednánjch* (*Der Zanksüchtige*), která byla v německé verzi známá a oblíbená již od konce osmdesátých let 18. století. Sedláček s ní však nebyl spokojen, byť ji roku 1815 přeložil Štěpánek. Podle jeho názoru byla hrubá, samé pranice, rvačky, hádky a spory. Nebyla prý diváky vlídně přijata, ačkoliv herecké výkony byly kvalitní. Sedláček se domníval, že to nebyl šťastný výběr, neboť hra byla zastaralá a nekvalitní. Doporučoval, aby divadelní společnosti hledaly náměty u českých dramatiků a neuchylovaly se k překladům laciných německých her. Zdůrazňoval, že již máme dostatek kvalitních a původních českých her od Jana Nepomuka Štěpánka či Václava Klimenta Klicpery.³⁶

Z dochovaných zpráv není jasné, zda se roku 1819 konalo šest představení nebo bylo uvedeno šest různých her (*Berounské koláče, Čech a Němec, Jaroslav a Blažena aneb Hrad Kunětice, Nebezpečné sousedství, Osvobození vlasti aneb Korytané v Čechách, Pan Štěkavec*).³⁷

Sedláčkovi se podařilo roku 1819 prosadit uvedení prvního českého ochotnického představení v Lysé nad Labem, kam zajížděl za svými sestrami. Odezvu tam našly slavné *Berounské koláče*, které byly odehrány na scéně zámeckého divadla. Patronát nad představením převzala hraběnka Swěertsová-Sporcková, která nejenže zapůjčila zámecké prostory, ale uhradila náklady spojené s diva-

³⁴ V 19. století byla hra uváděna také pod názvem *Osvobození vlasti aneb Korutané v Čechách*.

³⁵ O Sedláčkově pohledu na českou tvorbu viz [4].

³⁶ O prosincovém představení viz [X-23].

Václav Kliment Klicpera (1792–1859), spisovatel, dramatik a herec, byl profesorem na gymnáziu v Hradci Králové a v Praze. Zapojoval se do dění revolučního roku 1848 jako člen *Národního výboru*. Sepsal šest desítek her (tragédie, komedie, frašky, hry historické, rytířské a loupežnické), ale i pohádky, povídky a romány. Patřil mezi výrazné postavy národního obrození v Hradci Králové i v Praze, mnoho svých žáků nadchnul pro český jazyk a kulturu. Viz [5]. Doplňme pro úplnost, že zprávy o českých divadelních představeních v Plzni roku 1819 a 1820 uveřejněné v *Kraméryusowjch C. K. Wlastenských Nowinách* byly roku 1924 přetištěny ve Volfově článku [V16]; Josef Volf je připisuje Sedláčkovi.

³⁷ Viz [S1], s. 32.

delním představením. Výnos z produkce ve výši 70 zlatých byl na Sedláčkovu doporučení věnován *Wlastenskému museum*. Ze Sedláčkovy zprávy víme, že na programu byly i deklamace jeho prologu, básní a ód. Divadelní vystoupení, které Sedláček připravil, zpestřilo občanům Lysé letní podvečer.³⁸

Sedláčkovu nadšení pro česká divadelní představení a jeho nasazení pro jejich úspěch poeticky vystihují následující slova literárního kritika Emila Felixe:

Po těchto úspěšných prvních představeních horlivý buditel neustává, získává německé direktory pro české hry, vychovává a cvičí české ochotníky, získává pro veselohru dokonce i váženého rytíře z Čenkova, přemáhá neochotu německých společností, bojuje s netečností „obožřivelníků“, nedává se odstrašiti nedostatkem vhodných místností, znovu a znovu sbíjí rozpadlá prkna Thespidiny káry, nepozbývá myslí nedobrovolnými pausami, jaké vznikaly často, když nebylo divadelního sálu, stěhuje se z radního domu k Zlatému orlu ... ([Fe6], s. 3)

Mohlo by se zdát, že se v letech 1818 až 1819 česká divadelní produkce v Plzni úspěšně uvedla, představení byla hojně navštěvovaná, tudíž že nic nebránilo jejich pokračování. Opak byl pravdou.³⁹

Roku 1820 bylo v Plzni česky předvedeno pouze oratorium *Křystus skrze své vmučenj oslawen*. Zpěv o utrpení Páně ve čtyřech hlasích a se zboru s auplnau hudbau, kterau složil August Bergt. Zčesstil dle hudby Wogtěch Sedláček [X-29]. Uvedení oratoria bylo velmi úspěšné, jednalo se o jedinou větší českou kulturní produkci v Plzni roku 1820.⁴⁰

³⁸ Viz [Hš2], zejména s. 47. Viz též [Šo], s. 199.

Podle materiálů uložených ve fondu [MS], karton č. 1025, složka *Sedláček*, byl Sedláček v kontaktu s hraběnkou Swéertsovou-Sporckovou i později. Hraběčin dopis z 23. května 1820 s blahopřáním Sedláčkovi a vyjádřením obdivu a úcty je uložen v archivní složce [Ch-1]. K psaní Louisy hraběnky Swéertsově-Sporckové se připojily Stella O'Reilly a Johanna Carolina Swéertsová-Sporcková. Zmínily se o rodině, nemocech, Lysé nad Labem i o setkání se Sedláčkem a vyjádřily přání, aby se s ním opět setkaly a užily si jeho veselou společnost. Zároveň poděkovaly za Sedláčkovu podporu a povzbuzující dopisy. Pravděpodobně se jednalo o Johannu Carolinu hraběnkou Swéertsovou-Sporckovou (1795–1862) a Marii Aloisii hraběnkou Pötting-Persing (1776–1825), která byla provdána za Filipa Benita Jana hraběte Swéerts-Sporcka (1753–1809). Stella O'Reilly byla patrně příbuznou Marie Barbary O'Reilly (rozená hraběnka Swéertsová-Sporcková).

³⁹ Na počátku dvacátých let se v Plzni hrálo německé divadlo. V zimě roku 1820 to bylo na počest císařových narozenin, výnos představení byl dán ve prospěch šesti plzeňských vojenských vysloužilců. Viz [S1], s. 35, viz též kusá zpráva uveřejněná v Kraméryusových Čys. k. Pražských Posstowských Nowinách 32(1820), č. 5 z 26. 2., s. 1. Viz článek [7], který však neuvádí ani název hry ani jméno divadelní společnosti, která v Plzni vystupovala.

⁴⁰ Připomeňme, že 30. července 1820 se ve Spáleném Poříčí konala čtvrtletní schůze čtenářské společnosti, kterou v lednu 1820 Sedláček spoluzakládal. Spálenopoříčský vrchní správce Karel Alois Štokar (Stocker) z Bernkopfu připravil se svou rodinou a místními ochotníky Klicperovu divadelní veselohru *Dobré jitro* (1815). Hrála se na jevišti zámeckého divadla. Večírku se účastnili členové čtenářské společnosti, Štokarovi přátelé (např. Jan Nejedlý, Hněvkovský, Sedláček). Není vyloučeno, že Sedláček pomáhal s výběrem i nastudováním hry, neboť byl Štokarovým přítelem a do Spáleného Poříčí jezdil téměř každý týden. Viz [En], kde je uveden podrobný popis divadelního představení včetně hodnocení hereckých výkonů.

4. Dvacátá léta

Teprve 31. ledna 1822 předvedli plzeňští ochotníci další českou hru nazvanou *Loupežníci na Chlumu*, kterou Štěpánek přeložil z němčiny.⁴¹ Zpráva o představení podaná do *Čechoslawa*⁴² uvádí jako hlavní důvod přerušení českých divadelních představení rekonstrukci velké síně radnice, z níž bylo odstraněno vše, co bylo nezbytné pro divadelní produkci. Čeští ochotníci pak dlouho nemohli najít vhodný prostor pro zkoušky a vystoupení.

Ze zprávy víme, že představení *Loupežníci na Chlumu* bylo hojně navštíveno. Dorazili na ně krajský plzeňský hejtman, členové plzeňského magistrátu, profesori gymnázia a Filozofického ústavu i hosté z okolí Plzně. Hra byla provedena ve prospěch dobročinné sbírky pro vyhořelé domy v Dýšině. Autor zprávy uvedl, že ochotníci podali vynikající výkon. Věřil, že české divadlo bude v Plzni nadále vzkvétat a ochotníci se pravidelným zkoušením jistě zlepší v českém jazyce i hereckém umění.⁴³ Poznamenal, že ochotníky je třeba chválit, neboť vystupují bez nároku na honorář, že aplaus obecnstva a pochvalná zpráva otištěná v tisku jsou jejich jedinou odměnou.

Některé zprávy byly psány pod heslem „co je české, to je hezké“, kritika se téměř neobjevovala, byť ne vždy byly herecké i režijní výkony stoprocentní. Vondráček ve své knize o historii českého divadla napsal, že někdy byla některá slova chybně akcentována, některé slabiky byly zbytečně protahovány a herecké party přehrávány. Přesto práci ochotníků v první třetině 19. století vysoce hodnotil, jak dokládají tato slova:

Neměli mnohdy [ochotníci] na různých ustláno, obklopovala je netečnost mnohých spoluobčanů, z nichž někteří raději seděli u džbánku, než aby navštívili české divadlo, natož aby byli nápomocni a dali tím najevo svou lásku k české řeči a k vlasteneckému podnikání. A kolik bylo odpůrců, kteří zjevně dokazovali nepřátelství českým hrám! Proto i když nebyla činnost českých ochotníků doby obrozenecké vždy dokonalá, přece jen zasluhuje uznání. Byla to obětavá práce průkopnická a byla konána přes všechny překážky se strany úřadů v prostředí často lhostejném ba i nepřátelském. Jen prostý lid a malá vrstva uvědomělejších občanů jim přinášeli pomoc a posilu. ([Vok], s. 550)

Česká divadelní představení v Plzni byla v první polovině dvacátých let odkázána na dobrou vůli německých kočovných divadelních společností a na ochotnická vystoupení. Jejich výnos byl obvykle určen na nějaký dobročinný účel, což často vedlo k delším pauzám mezi uváděním českých her.

⁴¹ Autorem hry je Heinrich Cuno. Pod názvem *Die Räuber auf Maria Culm oder Die Kraft des Glaubens* byla na repertoáru mnoha německých kočovných společností. Na scéně pražského *Stavovského divadla* byla hrána až do roku 1851, dočkala se 25 repríz. První Štěpánkuv překlad, *Loupežníci na Chlumském vrchu*, je z roku 1815, druhý, *Loupežníci na Chlumu*, vznikl v roce 1820. Existovala i verze pro loutkové divadlo, která se zrodila zásluhou Matěje Kopeckého (1775–1847), českého loutkáře a obrozence. Viz [St].

⁴² Viz [17].

⁴³ O českém divadle v Plzni roku 1822 viz např. [Sc35].

Důležitou úlohu v rozvíjení českého divadelního života sehráli na Plzeňsku dopisovatelé českých novin, kteří informovali čtenáře o významných kulturních událostech a národním kulturním životě. Krátké zprávy sepisovali Sedláček, jeho přítel Karel Pivec, Sedláčkův žák a bratr František Batka a Sedláčkův přítel Josef Lehký, koncipient krajského úřadu v Plzni.

Ani hra *Loupežníci na Chlumu* nevedla k počátku pravidelných českých divadelních představení, české divadlo se v Plzni odmlčelo na dlouhých sedm let.⁴⁴ Sedláček však aktivity spojené s divadlem neopustil.⁴⁵ Roku 1828 připravil pro únorové německé divadelní představení prolog oslavující narozeniny císaře Františka I., který byl prosloven před zahájením hry.⁴⁶ Sepsal jej na základě své předchozí české oslavné ódy.⁴⁷

Divadelní hry provozované ve dvacátých letech 19. století nebyly příliš umělecky či obsahově náročné, plně však odpovídaly „potřebám“ a cílům národního obrození. Obsahovaly vlastenecké myšlenky a výzvy, historické náměty (často připomínající husitství či rané české dějiny). Připomínaly národní minulost, zdůrazňovaly dřívější velikost českého národa a jeho kulturní vyspělost. Hlavní úlohu v nich hrál český jazyk, měly vést k posílení jeho znalosti, k budování národního povědomí a k rozvoji národní společnosti. Divadelní představení v první třetině 19. století přispívala k vytváření počátků českého kulturního a společenského života, spojovala obyvatele užívající český jazyk a zajímající se o českou kulturu. Nejednalo se ještě o soustavnou divadelní produkci, ale o přípravu na další národní, kulturní a společenský život Plzně a Plzeňska.

Následující česká ochotnická představení se v Plzni konala až roku 1829, poté, co Sedláček dohodl zkoušení a vystoupení v hostinci *U Zlatého orla*.⁴⁸ Dne 14. června 1829 se uskutečnila inscenace Klicperovy rytířské veselohry *Tři hrabata najednou* – bylo to pravděpodobně nejúspěšnější a nejhodnotnější tehdejší ochotnické vystoupení. Sehráno bylo ve prospěch stavby nového plzeňského divadla. Dne 29. června 1829 byla na repertoáru česky hraná veselohra *Straší* od Johanny Franul von Weißenthurn ve Štěpánkové překladu.⁴⁹ Před ní

⁴⁴ Ve [Smv], s. 719, je uvedeno že v předvelikonočním čase roku 1824 vypomáhali s českými hrami ochotníci a německá společnost Franze Steina. Není však zmíněno jméno žádné české hry, která měla být odehrána. Podrobnější informace se nepodařilo dohledat.

⁴⁵ Sedláček se snažil divadelní umění šířit na celém Plzeňsku. Podílel se například na přípravě a organizaci slavnostní akademie, která se uskutečnila v létě roku 1822 v Klatovech. Není jasné, jak vypadal její repertoár; akce vynesla 202 zl. a 30 kr. ve prospěch publikačních aktivit *Wlastenského museum*. Viz [HŠ2].

⁴⁶ Viz *Prolog zur Verherrlichung der Geburtsfeyer seiner k. k. Majestät ...* [X-64].

⁴⁷ V dubnu roku 1828 v Plzni opětovně působila Schantrochova společnost, která předvedla na počest purkmistra Kopeckého Kotzebueovu hru *Der Mann von strengen Grundsätzen*. Výnos byl určen na podporu plzeňských chudých.

⁴⁸ Příímý podnět dala snaha purkmistra Kopeckého vybudovat v Plzni kamenné divadlo, která se datuje k roku 1828. Během jara 1829 plzeňští vlastenci vytvořili *Společnost přátel českého divadla*, v jejímž jménu začali pořádat ochotnická vystoupení. Jejich výtěžek měl být použit ke stavbě a prospěchu divadla.

⁴⁹ Johanna Franul von Weißenthurn byla německá herečka a spisovatelka, která dosáhla

se hrála Kotzebueova veselohra *Žárlivá paní* (ve dvou jednáních), která byla provedena německy.⁵⁰ Představení bylo zakončeno *Básní závěrní*, kterou sepsal Sedláček. Celý večer byl sehrán ve prospěch chudých dětí a stavby nové plzeňské divadelní budovy.⁵¹ Konečně 26. července 1829 hráli ochotníci veselohru *Kmotr Matěj*, kterou sepsal Matthaues Stegmayer⁵² a do češtiny roku 1815 převedl Štěpánek.⁵³ Večer pokračoval biblickým představením *Šalamounův soud*, sestávajícím z dvanácti obrazů; zakončen byl bengálským ohněm (ohňostrojem).⁵⁴

Hilmerova německá kočovná společnost přidala dalších šest česky provedených her, neboť české publikum si žádalo české hry, a tak se snažila vyhovět. Do Plzně zavítala roku 1829, hrála v hostinci *U Bílé růže*.⁵⁵ Působil u ní mladý Josef Kajetán Tyl, který Sedláčka velmi okouzлил. Sedláček ihned rozpoznal jeho nadání a všestranné kvality, proto mu vystavil písemné osvědčení o jeho výborných jazykových znalostech a velkém hereckém talentu. Mělo mu pomoci

---

úspěchů ve vídeňském dvorním divadle. Pravděpodobně se jednalo o její jednoaktovou komedii *Die Ehescheuen* (viz J. Franul von Weißenthurn, Schauspiele, Band 5, Wien, 1809, 248 s., hra je na s. 207–248), která byla do češtiny přeložena roku 1819.

Více viz https://de.wikipedia.org/wiki/Johanna_Franul_von_Weienthorn [6.7.2021].

⁵⁰ Hra je známá též jako *Žárlivá panička*, přeložil ji Václav Klement Püner (1811 až asi 1860), český překladatel, dramatik, divadelní referent, vydavatel a redaktor divadelních her, který se stal vojenským lékařem a usadil se v Banátu. Existovala i německá verze, kterou na motivy Kotzebueovy hry napsal Leopold Pick (1851–1927). Měla dvě jednání. Pro české divadelní scény ji roku 1881 upravil Ladislav Stroupežnický (1850–1892), český spisovatel a dramaturg *Národního divadla*. Viz [St].

⁵¹ V *Archivu města Plzně* je uložena dvojjazyčná divadelní cedule (Pl K1/2, levá strana německy, pravá česky).

⁵² Matthaues Stegmayer (1771–1820), hudební skladatel, libretista, básník a herec, sepsal stovky komedií, operet a hudebních děl. U nás byla oblíbená jeho pětiaktová veselohra *Kmotr Matěj*. O této hře viz [Ar], s. 80–82, kde je autorství hry připísáno M. Stegmayerovi. Viz též M. Stegmayer: *Kmotr Matěj*, Hrabovských dědicové, Praha, 1815, 72 s. V *Archivu města Plzně* je uložena dvojjazyčná divadelní cedule (viz Pl K1/3), na níž je autorství této hry připísáno Grünsteinerovi, vydavateli Epyldaura. Viz též [Smv], s. 719. Autorství německé veselohry se nepodařilo jednoznačně stanovit.

⁵³ Divadelní cedule z roku 1829 jsou uloženy v *Archivu města Plzně*. Viz [S1], s. 163.

⁵⁴ Viz [Lí], s. 4. Jednalo se o Štěpánkovu hru *Sšalamounův rozsudek*, která vyšla roku 1823. Výnos představení měl být určen na výstavbu divadelní budovy.

⁵⁵ Hilmerova společnost, tj. společnost ředitele Karla Hilmera, působila nejprve v Banské Štiavnici, na podzim roku 1828 v oblasti jižních Čech, kde však nezískala patřičný ohlas. Přesunula se do Prahy, kde se Hilmer snažil získat nové herce, kteří by byli schopni a ochotni hrát německy i česky. Zájem o produkci chtěl zajistit českými představeními, neboť předpokládal, že by mohla přilákat obyvatele menších měst a zajistit dobré výděly. Tento záměr nadchl mladého Tyla, který se stal hercem, režisérem i dramatikem této společnosti. V letech 1829 až 1830 společnost kočovala po jižních a jihozápadních Čechách. Její umělecká úroveň sice nebyla valná, dobře však splnila Hilmerův předpoklad, že představení přilákají vlastenecky laděnou inteligenci a měšťany. Zaujaly především Klicperovy, Štěpánkovy, Kotzebueovy a Tylovy hry. Roku 1830 se společnost dostala do potíží, Hilmer ji opustil, a tak se rychle rozpadla. Byla však jedinou kočovnou divadelní společností, která poskytla prostor českým hercům a českým hrám na českém venkově, tj. v mimopražském prostředí. Působení Hilmerovy společnosti v Plzni dokládá mimo jiné divadelní cedule z 2. 11. 1829 pro operu *Der seltene Mann, oder Familien-Geheimniß* (*Archiv města Plzně*, Pl K1/138). Viz http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Hilmerova_spolecnost [7.9.2022].

v jeho úsilí založit vlastní hereckou kočovnou divadelní společnost.⁵⁶ Sedláček 7. ledna 1830 napsal:

K žádosti potvrzuje nížeapsaný, že z vlastenecké přichylnosti byl přítomen některým představením, jež za říditelství paně Hilmerova v Plzni jazykem českým se dávala, a pakliže úsudek jeho jakožto veřejného profesora filologie nějaké ceny do sebe má, shledal mezi herci po česku hrajícími jmenovitě pana Josefa Tyla v několika úlohách jakožto výtečného herce; na příklad v „Hedvice“ od Tomsy dle Körnera hrál Rudolfa, Bolemíra v „Loketském zvonu“ (od Klicpery), Otomara v „Loupežnicích na Chlumu“. – Ostatně osvědčil se pan Josef Tyl jakožto obratný Čech, ježž genius jazyka českého dokonale ovládá a který veškerý nové plody literární svého mateřského jazyka dobře zná. Pan Tyl byl také při některých německých představeních jako co Wacker v „Korsech“, co Karel Windischgratz ve „Wilfingu Stubenbergském“ všeobecným potleskem vyvolán a vyznamenán. ([Srb1], s. 19)⁵⁷

Na repertoáru Hilmerovy společnosti se objevil Klicperův *Loketský zvon* (1822),⁵⁸ dále Štěpánkovi *Loupežníci na Chlumu* a velmi oblíbené *Berounské koláče*, Schillerovi *Loupežníci*,⁵⁹ Thámův *Břetislav a Jitka aneb Únos z kláštera* (1780),⁶⁰ dále *Hedvika* německého básníka Theodora Körnera v Tomsově

⁵⁶ Originál Sedláčkova německy psaného doporučení je uložen v *Archivu města Plzně* (fond *Josef Kajetán Tyl*, i. č. 2073, sign. LP 18/5); Sedláček patrně omylem uvedl datum 7. leden 1829.

Sedláčkovo setkání s Tylem v Plzni je umělecky ztvárněno na straně 31 v románu Jaromíra Hořejše *Pout bez návratu. Životní román J. K. Tyla* [Hoř].

⁵⁷ O vztahu Sedláčka a Tyla viz [Jí2], s. 39–40, a [Tu].

⁵⁸ Hra *Loketský zvon*, divadelní bajka o třech jednáních, byla v Plzni předvedena 23. srpna 1829; byla pořádána ve prospěch stavby plzeňského kamenného divadla. Její návštěví je otištěno v knize [Pva], obr. 68. Ve [Smv], s. 720, je uvedeno, že hra *Loketský zvon aneb Vysvobození ducha kamenného hradního v Loktě* uzavírala cyklus ochotnických vystoupení v Plzni. Hilmerova společnost však měla do Plzně dorazit až na podzim roku 1829. Rozpor se nepodařilo objasnit.

⁵⁹ Jednalo se o proslulou hru *Die Räuber*, kterou napsal Johann Christoph Friedrich von Schiller (1759–1805), významný německý romantický básník, spisovatel a dramatik. Premiéru měla 13. ledna 1782 v Mannheimu. Hru do češtiny roku 1786 přeložil Karel Václav Ignác Thám (1763–1816), český spisovatel a překladatel. Roku 1840 vytvořil nový překlad Ján Kollár (1793–1852), básník, jazykovědec, historik a evangelický duchovní, propagátor slovenské vzájemnosti a významný obrozenec slovenského původu. Viz [St].

⁶⁰ V. Jílek uvádí, že se jednalo o Štěpánkovu hru *Břetislav I.*, která měla obdobný námět jako hra Thámova, viz [Jí2], s. 39.

Jan Simon Václav Thám sepsal hru *Břetislav a Jitka aneb Únos z kláštera*. V osmdesátých a devadesátých letech 18. století byla velmi oblíbená.

Štěpánek napsal roku 1812 hru *Břetislav Prwnj. Český Achylles, aneb Wjtězstwj v Domažlic. Wlastenská půwodnj činohra z gedenáctého stoletj v pěti gednánjch*, která vyšla roku 1813. Patřila mezi oblíbené hry první třetiny 19. století.

[St] uvádí, že existovala i německá vlastenecká činohra *Bretislav und Jutta* o pěti jednáních. Sepsal ji, zejména pro ochotníky, Karl Egon rytíř Ebert (Carl Egon Leopold Ebert, 1801–1882), pražský německy píšící básník, prozaik, dramatik a novinář.

Nepodařilo se zjistit, která hra byla odehrána. Jako pravděpodobnější se jeví Štěpánkova hra. Většina pramenů o českém divadle v Plzni jméno hry neudává, případně jmenuje hru o Břetislavovi. Milada Suchá [S1], s. 84, uvádí, že se hrála Štěpánkova hra *Břetislav a Jitka*,

překladu.⁶¹ Velký podíl na prosazení a uvedení českých her měl opět Sedláček.⁶² Zdůrazněme, že Plzeň se po Praze stala důležitým centrem divadelního umění.

Poznamenejme, že pořádání českých her v Plzni bylo jisté východisko z nouze, když kočovná společnost potřebovala získat finance v období, kdy se jí nedařilo. V článku [Sc47] můžeme číst tato slova:

Když nadešel masopust, ochladla návštěva divadla ze strany zněmčelé části plzeňského obyvatelstva, ředitelé snažili se pořádáním českých představení pomáhati své pokladně na nohy, neboť pro česky národně uvědomělou část obecnstva nebylo tehdáž ještě pořádáno mnoho plesů a jiných podobných zábavních podniků. ([Sc47], s. 57)

Sedláček si všímal i divadelních představení, která se konala mimo Plzeň. Například roku 1827 uveřejnil v *Rozljčnostech pražských Nowin* krátkou zprávu *Dle zpráv z Brna ...* [X-58], v níž informoval, že v Brně byla již poněkolikáté německy hrána Klicperova veselohra *Dwogčata* a že byla diváky dobře přijata. Rozhořčoval se však nad divadelní cedulí, na níž bylo uvedeno, že hru z francouzštiny přeložil prof. Klicpera, ačkoliv se jedná o původní Klicperovu hru.⁶³

5. Plzeňské divadlo – nová budova

Organizace českých divadelních představení se v Plzni potýkala s problémem, jak získat vhodné místo k produkci. Stavbu kamenného divadla inicioval purkmistr Martin Kopecký ve spolupráci s členem městské rady a soudcem Josefem Pirnerem († 1839). Nejprve navrhl upravit pro potřeby divadla starší obecní dům, tzv. *Štift*. Jeho adaptace slibně začala, brzy se však ukázalo, že se jedná o nevhodnou a pro účely divadla naprosto nevyhovující stavbu, která byla nakonec v březnu roku 1829 zbořena. O tomto neúspěšném pokusu se píše v Hruškových plzeňských pamětech:

Tento dům [Štift] byl takřka kolébkou všech školních ústavů zdejších. Zde vznikla německá hlavní škola, zde mělo počátek zdejší gymnasium, posléze pak sloužil dům ten za školu pro vychovance c. k. pluku Argenteanského. ...

Chtěl z počátku [Kopecký] obecního domu, tak nazvaného „Štiftu“, na náměstí, vedle chrámu sv. Bartoloměje, k tomu užiti; za tou příčinou byla střecha i s věží s domu toho odstraněna a nová střecha vystavěna; i uvnitř počalo se vše opravovati, avšak nadarmo; ukázaloť se, že tím ničeho se nedosáhne, neboť místnosti nedostačovaly pro účel Kopeckým zamýšlený. I upuštěno od této myšlénky. ...

opírá se o Sedláčkovu německy psanou studii o úspěších české literatury [X-79].

⁶¹ Theodor Körner (1791–1813), aktivní účastník napoleonských válek, sepsal několik dramát, operních libret a frašek. Český překlad vydal roku 1825 František Bohumil Tomsa (1793–1857).

⁶² O českém divadle v Plzni viz [Sc15], [Sc14], [Sc38] a [Sc47].

⁶³ Viz V. K. Klicpera: *Dwogčata. Dramatická báseň w ssesteru gedánj*, J. H. Pospjssil, Hradec Králové, 1825, 128 stran.

Naskytlá se mu příležitost k tomu, když staré hradební zdi na západní straně města rozbourány byly a ulice se otevřela. Roh „cingru“ určen byl ku stavbě městského divadla. ([Hr], s. 323, 326)

V roce 1831 městská rada schválila bezplatné uvolnění pozemků a vypsalá soutěž na stavbu divadla. Klasicistní budova ozdobená sloupy v dórském stylu byla postavena podle návrhu benátského architekta Lorenza Sacchettiho (asi 1759 až asi 1836).⁶⁴ Nová budova byla vystavěna na místě zbouraných městských hradeb (roh dnešní Riegerovy ulice a Sadů Pětatřicátníků), které původně doplňovaly Slepou (Škvrňanskou) bránu zbouranou roku 1828. Zасыпáním příkopů a úpravou terénu byl získán pěkný prostor pro divadlo. Stavbu nejprve financovalo město, později sbírky a nakonec dary plzeňských právovárečných měšťanů.⁶⁵ V hledišti se mohlo pohodlně usadit až 800 diváků. Dne 6. března 1832 bylo divadlo bezplatně předáno plzeňským právovárečníkům, neboť město nemělo prostředky na jeho provoz.

O výstavbě divadla výstižně informoval Vendelín Budil:

... se purkmistr Kopecký horlivě o to zasazoval, aby byl zbudován důstojný stánek dramatickému umění, zda českému či německému, těžko rozhodnout. Vůle byla dobrá, ale peněz málo! Obec přesto začala chutě stavět, ale nedostávala. Moudří otcové města však ještě včas si to rozmysleli, dobře vědouce, že divadlo udržovati je odvážným podnikem a přenechali rádi dostavbu i udržování Thalíina stánku právovárečným pánům měšťanům, kteří si pak právem zadávali městské divadlo komu chtěli. ([Bu1], s. 43)

Výstavba divadla probíhala sice rychle, ale neobešla se bez problémů, jak uvádí [MK1]:

---

⁶⁴ Sacchetti byl profesorem perspektivy na benátské Akademii výtvarných umění, pracoval jako scénograf pro divadla ve Vídni, Linci, Opavě a Brně. Jeho divadelní dekorace v typickém klasicistním pojetí byly obohaceny romantickými prvky a vyobrazeními konkrétních významných historických památek. Budovu plzeňského divadla navrhl ve spolupráci se synem Antoniem Sacchettim (1790–1870). Různé encyklopedické zdroje uvádějí úmrtí Lorenza Sacchettiho v rozmezí let 1832 až 1836.

Sacchetti namaloval i první divadelní oponu. Druhá opona byla dílem plzeňského malíře pokojů M. P. Šáška, který maloval i portréty měšťanů a různé „historické“ pohledy na Plzeň. Na oponu namaloval kopii Haunovy litografie *Pohled na Plzeň od Sirkové ulice*. Třetí opona byla vytvořena roku 1862 při opravách divadla. Jejím autorem byl František Sequens (1836–1896), syn koželuha. Zachycovala Auroru vjíždějící na nebesa. Malba byla inspirována kopíí nástrojných fresky *Aurora*, kterou zhotovil v letech 1612 až 1614 Guido Reni (1575–1642), slavný italský barokní malíř, pro Palazzo Rospigliosi-Pallavicini v Římě. Po desetiletém používání byla poškozena, takže byla otočena a na „její vnitřní stranu“ namaloval roku 1872 Antonín Knor, učitel kreslení na 1. plzeňské reálce, Thalíi (uprostřed), lady Macbeth a Falstaffa (po stranách) a bohatý ornament. Tato opona byla užívána až do roku 1903. Výjev ze Sequensovy opony je v [VHM], s. 125. Více viz [MK2], s. 117, a [Pt]. Bez zajímavosti není, že Sacchetti byl blízkým přítelem purkmistra Kopeckého.

⁶⁵ Stavbu divadla provedl Franz Filaus (František Filous, *1799), plzeňský městský stavitel a zeměměřič. Svoji práci stručně vylíčil ve zprávě F. Filaus: *Pilsens Schauspielhaus*, s. 29, in M. Kopecký: *Pilsens günstige Verhältnisse und dessen Mineralquellen* (Pilsen, 1835). Více viz [Pt] a [Smv]. O problémech s financováním výstavby divadla viz [233], s. 2.

Materiál na stavbu pocházel ze zbouraných krámů na náměstí a zejména z masných krámů, které stávaly mezi opěrnými pilíři na severní straně chrámu sv. Bartoloměje.

Práce na výstavbě začaly v roce 1831. Zakrátko stály obvodové zdi, kryté střechou. Při stavbě se velmi šetřilo a používaný materiál měl někdy dosti zvláštní původ. Tak například některé kovové části zpevňující budovu byly vyrobeny překováním železných starožitných zbraní z městské zbrojnice. Přes veškeré šetření se nedostávalo peněz na sedadla, hlediště, jeviště a galerie na kovových sloupech. ([MK1], s. 106)

Vzhled dnes již neexistujícího divadla poetickými slovy popsal M. Hruška:

V průčelí na straně severní nachází se hlavní vchod. Dva pevné nárožní sloupy a dva samy o sobě stojící žlábkovité sloupy, stavěné v dorském slohu, nesou štít, na němž napsáno jest: „Seria est vita, hilaris est ars“. Na západní straně nachází se pět oken.

Vnitřní místnost divadelní jest 7 sáhů dlouhá a tolikéž sáhů široká, na zad jest oblá a má dvě galerie nad sebou.

Dovedná mistrovská ruka Lorence Sachettia z Padovy, dekoračního malíře, úda malířského spolku a profesora perspektivy na veřejné akademii výtvarného umění v Benátkách, ozdobila holé zdi divadla výbornými malbami, učinivše v nich pravý chrám mus.

Celá budova průčelím dle vznešené ideje Sachettiovy provedeným, jakož i krásnou malbou uvnitř ozdobená, působí na pozorovatele velmi dojemně. Nenalezne se v Čechách zajisté v nižádném městě na venkově většího jeviště, než v tomto divadle; obsahuje 9 sáhů zdělí a 7 sáhů zšíří, jsouc napřed u orchestru 4 sáhy zšíří otevřeno. Z toho, co zde řečeno bylo, souditi lze též na velikost dekorac, jež rovněž vši chvály zasluhují. Kulis jest patero na jevišti, z nichž každá jest zšíří 1 sáhu a vyší 3 sáhův. ([Hr], s. 327)⁶⁶

Dochovaná fotografie divadelní budovy z osmdesátých let 19. století ukazuje obdélníkovou empírovou budovu s typickým průčelím, které vyvolávalo dojem antického chrámu. Vnitřní uspořádání divadla zobrazuje rytina uveřejněná v [Smv]; zachycuje však až stav z roku 1863. Interiér je popsán takto:

Trojetážové hlediště na čtvercovém půdorysu tvořil parter s řadami sedadel, uzavřený půlkruhem lóží, a dvě galerie s řadami prostých míst k sezení po celém obvodu sálu a s místem k stání za nimi. Hluboké jeviště s užším

⁶⁶ V Hruškových plzeňských pamětech [Hr] je poměrně velký prostor věnován budování divadla (zejména s. 325–327), je uvedeno i přesné znění smlouvy mezi městem a právovárečníky. Stará fotografie, půdorys přízemí a prvního podlaží divadla a obrázek podélného řezu divadelní budovou z 28. dubna 1895 jsou uloženy v Archivu města Plzně (Sbírka map a plánů, i. č. M 1251/1, sign. Ts2h6). Zachycují stav po rekonstrukci z šedesátých let 19. století. V přízemí kromě jeviště, orchestrálního hlediště byly šatny, kasa, vstupní vestibul a rozsáhlá chodba, pěkné zázemí pro herce (garderoba dam, skladiště rekvizit, skladiště dekorací, kuchyně) a vnitřní dvůr. V prvním patře bylo hlediště (balkón), konverzační síň pro diváky, kde mohli příjemně trávit přestávky, a zázemí pro herce (dva pokoje a garderoba pánů).

proscénium, oddělené od hlediště mělkým orchestřištěm a vysokým portálem vykrývala plátěná opona ... K těsnému zákulisí byly jako šatny připojeny dvě místnosti, pronajaté v sousedním domě; skladiště bylo zbudováno na dvoře za divadlem. ([Smv], s. 721)

Dne 10. dubna 1857 se divadlo vrátilo do majetku města, které v šedesátých letech zajistilo jeho rozšíření zakoupením a přestavbou vedlejších domů.⁶⁷

Ne vše bylo v budově divadla ideální, jak by se z předchozího popisu mohlo zdát. V knize [MŠ] můžeme číst tato slova:

Nedostatečně tu ale bylo řešené vytápění, za mrazivých dní byla v sále taková zima, že hercům na jevišti šla dokonce pára od úst. V létě tu bývalo naopak zase dusno a delší pobyt stával se nepříjemným. V důsledku toho návštěvnost ochabovala, a proto ve druhé polovině 19. století začala v Plzni vznikat také letní divadla (tzv. arény). ([MŠ], s. 43)

V knize [MK1] jsou problémy první kamenné budovy plzeňského divadla vyličený takto:

Úsporná opatření se promítla do zařízení stánku Thalie. Pro nedostatečné větrání v něm v létě bylo nesnesitelné dusno, v zimě poskytovala dvoje kamna – jedny v hledišti a druhé na jevišti – divákům v jejich blízkosti peklý žár, zatímco ti vzdálenější mrzli. O šatnách nebo bufetu nemohlo být ani řeči. V hledišti se k velkému zděšení dámské části diváctva proháněly myši. Chyběly toalety a jedinou záchranou v případě potřeby tak byla temná ulice.

([MK1], s. 106)

Plzeňské divadlo bylo desátou městskou divadelní budovou v Čechách a druhou největší po pražské scéně.⁶⁸

⁶⁷ Divadelní budova byla zbořena roku 1903 a na jejím místě byla v letech 1904 až 1906 vystavěna budova Obchodní a živnostenské banky; dnes její prostory využívá Západočeská univerzita. Více viz [Sez], s. 110, kde je fotografie divadelní budovy z 80. let 19. století od Josefa Böttingera, slavného plzeňského fotografa. Obdobná fotografie je v [BDD], s. 124, zachycuje průčelí divadla a nedávno zasazené stromy. Autoři kladou její vznik před rok 1882. Asi ze stejné doby je fotografie uvedená v [MF], s. 92, která ukazuje divadelní průčelí; jedná se o pohled na divadelní budovu z centra města směrem na předměstí. V [Sil2], s. 89–90, je fotografie starého divadla pocházející z Böttingerovy dílny. Fotografie se liší jen okolím (na jedné je trhovkyně se stánkem, na druhé hlouček lidí), množstvím vylepených plakátů a počtem lamp na boční fasádě. Umělecká rytina budovy divadla s krásně provedeným štítem otištěná v [Kž], s. 10, neodpovídá skutečnosti a je opatřena chybnou datací. Nejedná se o průčelí divadla, ale o slavnobránu u divadla, která byla postavena u příležitosti návštěvy císaře Františka I. v Plzni v červnu 1820. V [VHM], s. 125, je publikována fotografie divadla: pohled od kasáren 35. pěšího polního pluku. V [216], s. 24, je otištěna fotografie divadelní budovy (se stánkem s prodavačkou), která patří k často reprodukováným fotografiím.

⁶⁸ Viz [MF], s. 92. O výstavbě plzeňského kamenného divadla, o jeho vnějším i vnitřním vzhledu, překrásné výzdobě, o působení ředitelů Lutze a Römera informoval delší článek *Neues Theatergebäude in der Kreisstadt Pilsen in Böhmen* [27], který byl otištěn v slavném Bäuerleově časopise *Wiener Theaterzeitung*, který roku 1804 založil Adolf Bäuerle (1786–1859), rakouský spisovatel, vydavatel a hlavní představitel tzv. *Alt-Wiener Volkstheater*. Časopis se věnoval výhradně divadlu a divadelní tvorbě, pravidelně přinášel zprávy o působení kamenných divadel v Rakousku a doplňoval je o informace o divadelních aktivitách v celé

6. Třicátá léta

Plzeňské divadlo bylo slavnostně otevřeno 12. listopadu 1832 německým představením hry *Der Fackelträger von Cremona* od Johanny Franul von Weißenthurnové. Byť bylo divadlo původně určeno jak pro německé, tak pro české hry, plzeňští právováreční měšťané o česká představení zájem neměli.

Čeští milovníci divadla oslavili v Plzni novou budovu městského divadla již 11. června 1832. Uspořádali velký hudební večer se slavnostním proslovem, který sepsal Sedláček, s Rombergovou hudební symfonií, s krátkou divadelní hrou *Čtyři strážce na jednom stanovišti*, s Bériotovou hudební houslovou variací a s koncertem z Mozartových děl na fortepianu. České publikum hudební večer nadšeně přijalo.⁶⁹

V letech 1832 až 1836 se v plzeňském divadle vystřídal několik německých divadelních společností, jejichž řediteli byli Joseph Anton Lutz (1832 až 1834),⁷⁰ Mořic Römer (1833 až 1834),⁷¹ Josef Suwar (1834 až 1835) a Alois Miller (1835 až 1836).⁷² Dávali většinou oblíbené hry „vídeňského typu“.

Evropě, přirozeně se zaměřoval na německou, francouzskou a italskou produkci (činohra, opera), hodnocení výkonu herců, informace o nově připravených hrách, hudebních produkcích, koncertech, oslavách apod. Produkce v plzeňském divadle začala být pravidelně zmiňována od počátku roku 1833, Plzeň se tak přidala k Praze. Krátce na to se začaly objevovat i zprávy o divadelních představeních v Brně, Olomouci a Liberci.

⁶⁹ Viz [26]. Nadaný samouk Charles August de Bériot (1802–1870), slavný belgický houslový virtuos a hudební skladatel, pořádal po celé Evropě oblíbená a vždy vyprodaná vystoupení. Jeho houslové koncerty byly ve své době často hrané.

Andreas Jakob Romberg (1767–1821), německý houslista a skladatel, vystupoval pod vedením svého otce již v šesti letech. Působil v Münsteru, Bonnu, Hamburku a Gothe. Oblíbené byly jeho opery, symfonie a houslové koncerty.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791), rakouský hudební klasicistní skladatel a klavírní virtuos, byl v Čechách obdivovaný a milovaný, jeho díla byla oblíbená a často provozovaná.

⁷⁰ Herec Joseph Anton Lutz (1791–1872) byl pokladníkem divadelní společnosti Therezie Schantrochové, po jejíž smrti vedení souboru převzal. Dlouhodobě působil v Karlových Varech, město mu propůjčovalo v letech 1828 až 1849 divadelní budovu, v padesátých letech hrál v Mariboru a ve Vídni. V zimních měsících hostoval v Liberci, Plzni, Českých Budějovicích, Bamberku, Norimberku, Klagenfurtu atd. Jeho společnost měla na repertoáru divadelní hry, opery, koncerty, zábavy a atrakce.

⁷¹ Moritz (Mořic) Römer vedl společnost, která působila zejména v Teplicích v divadle knížat Clary-Aldringenů, v Liberci a Plzni. Uváděla oblíbené veselohry, dramata i zpěvohry. Viz též [31]. Působení Römerovy společnosti v Plzni dokládají dvě divadelní cedule (*Archiv města Plzně*, Pl K1/140–141). První zvala na Grillparzerovu hru *Banbanus, ein treuer Diener seines Herrn* (27. 2. 1833), druhá na Raupachovu hru *Die leibeigenen, oder Isidor und Olga* (13. 3. 1833).

⁷² Alois Miller řídil společnost, která vystupovala v Chrudimi, Plzni, Hradci Králové, Liberci a saské Žitavě. O jeho plzeňském angažmá viz *Pilsner Theater-Bericht. Theater in der k. Kreisstadt Pilsen unter der Direction des Herrn Alois Miller*, *Pilsner allgemeines Amts- und Anzeige-Blatt*, 1835, č. 15, s. 58–60. Viz též [35]. Působení Millerovy společnosti v Plzni dokládá cedule oznamující výpravnou inscenaci hry *Capricciosa, oder Mädchenjahre zählt man nicht* (8. 3. 1836), která je uložena v *Archivu města Plzně* (viz Pl K1/146). Společnost si získala přízeň diváků předváděním oper *Norma*, *Montecchi i Capuletti*, *Lazebník sevillský*, *Bílá paní*, *Čarostřelec*, činohrami od Schillera, Raupacha, Nestroye, Storchy aj. V sezóně 1853/1854 působila Millerova společnost opět v Plzni, kde měla úspěšnou „štaci“, byť hrála

Na počátku třicátých let neměli plzeňští vlastenci sílu na prosazení českého repertoáru v kamenném divadle. Nebyli schopni konat ani ochotnická představení, neboť kvalitní německé společnosti je zastínily, získaly ohlas a zájem tzv. lepší a movitější plzeňské měšťanské společnosti. Přibývalo těch, kteří kritizovali vše, co bylo české. Sedláček se v té době domníval, že je Plzeň pro českou věc ztracená. Snažil se tedy alespoň učit své žáky deklamovat a vystupovat na veřejnosti.

---

výlučně německy.

V zimě roku 1850 Lutzova společnost opětovně hostovala v Plzni, kde se jí nedařilo. Proto se Lutz rozhodl pro novinku – opustil kamenné divadlo a v hostinci *U města Hamburku* začal stavět velkou dřevěnou arénu – letní scénu. Poprvé byla otevřena 12. května 1850 hrou *Deborah*, kterou napsal Salomon Hermann Mosenthal (1821–1877). Ani tato novinka nepřinesla dostatečný počet diváků, což Lutze vedlo v polovině května 1850 k rezignaci na post ředitele a k rozprodávání divadelního vybavení, aby uhradil vzniklé dluhy. Aréna byla rozebrána a dřevo rozprodáno. Více viz [MK1], s. 62.

Úspěch letní scény neboli divadelní arény přineslo až účinkování Pavla Švandy ze Semčic, který 11. května 1873 začal provozovat arénu v zahradě hostince zvaného *U Anglického dvora*. Zajímavou zprávu o pořádání představení na letní scéně podává divadelní cedule z 13. června 1873, která zvala na představení francouzské hry *Hadrník pařížský* Félix Pyata (1810–1889); viz *Archiv města Plzně*, Pl k1/20. V jejím závěru je uvedeno: *Kdyby před počatím hry, neb před ukončením prvního oddělení jednání neb prvního obrazu nastala tak nepříznivá povětrnost, že by se představení odbyvat nemohlo, mají koupené již lístky platnost pro příští představení. Kdyby však taková povětrnost tepru později nastala, pozbývají lístky platnost svou a představení považuje se za ukončené. Peníze se pod žádnou výminkou nevracejí.*

Provoz letní scény byl pro divadelního ředitele značně nejistý. Žila jen tři sezóny.

Dne 29. května 1886 byla v zahradě hostince *Peklo* otevřena nově postavená dřevěná divadelní aréna ředitele Jana Košnera (1844–1921), která pro nepřízeň diváků ukončila svoji činnost 5. srpna 1887. Podstatně lépe se vedlo řediteli Vendelínu Budilovi, který v letech 1888 až 1900 řídil vlastní divadelní společnost. Ta zahájila 2. června 1888 své působení v Plzni v tzv. aréně neboli v městských sadech na *Obcizně* (poblží nynějšího domu dětí ve Štruncových sadech). V osmdesátých letech 19. století se jednalo o odpočinkovou oblast nedaleko centra města. Původně zde byla obecní louka, od 18. století pak střelnice plzeňských ostrořelců a vojenské cvičiště. Roku 1874 byla plocha osázena stromy a vznikly příjemné sady pro slavnosti, průvody, poutě a shromáždění. Dřevěná divadelní aréna zde stála v letech 1888 až 1902, v její blízkosti byla roku 1896 postavena budova *Sokola*. Pojmenování *Obcizna* odkazovalo na bývalou obecní louku, neboli občinu, tj. půdu patřící obci, která byla ponechána jako pastva pro společné užívání. Obec ji vlastnila od počátku 16. století. Více viz [BM], s. 83, též [HMa], s. 93.

Z 11. května 1889 se dochovala divadelní cedule zvoucí na představení *Ravuggiollo, loupežník Apeninský* Františka Ferdinanda Šamberka (též František Xaver Schamberger, 1838–1904) (*Archiv města Plzně*, Pl K1/32). V jejím závěru bylo uvedeno: *Divadlo je nově upraveno, hlavně galerie. – V divadle se smí kouřiti. – Hráti se bude každý den, v každém počasí a dohraje se za všech podmínek. – Počátek představení, jakož i každého jednotlivého jednání oznámí elektrický zvonek nad hlavním vchodem.* Publikum si na letní scénu zvyklo, rádo ji navštěvovalo, neboť v aréně byla provozována nejen divadelní představení, ale i poutavé atrakce, nebezpečné akrobacie, vystoupení umělců z Prahy i ze světa. Proslulá letní aréna byla zbourána v září 1902. Budilovo působení bylo natolik úspěšné, že byl v letech 1902 až 1912 angažován jako ředitel nového městského divadla v Plzni.

Historie letních scén je zmíněna též v [Pt], s. 5, a v [Sc38], s. 71–72. Viz též [Sil2], s. 57–58, kde je fotografie arény z devadesátých let 19. století.

Lutze v Plzni vystřídala roku 1850 Mannova společnost, která chtěla ve spolupráci s Prokopovou společností dávat i české hry, ale neuspěla. Ještě v průběhu sezóny ji nahradila Millerova společnost. Viz [Smv], s. 724–725.

Sedláček nebyl jen vášnivý vlastenec horující pro české umění a divadlo. Dobře si uvědomoval, že divadlo může v zájmu dobré věci oslovovat české i německé diváky. Když se ve třicátých letech snažil zajistit finance pro otevření opatrovny neboli první plzeňské školky, uspořádal v její prospěch 31. ledna 1834 ve spolupráci s plzeňským divadlem hudební večer. Zazněl na něm kromě hudby i jeho *Epilog bei Gelegenheit der zur Begründung einer Kleinkinderbewahr-Anstalt ...* [X-92]. Sedláčkova snaha přinesla projektu opatrovny několik plzeňských podporovatelů. V červnu roku 1834 uspořádal ve prospěch opatrovny kulturní oslavu.⁷³ Uměl mistrně využívat divadelní produkci k výchově a vzdělávání Plzeňanů.

Česká produkce však nebyla v plzeňském divadle vítaným hostem. Sedláček si na to trpce stěžoval v *České včele* v krátké zprávě [X-101] z počátku roku 1835. Současně též nadšeně informoval o tom, že nyní nastala v Plzni velká změna, neboť před krátkým časem se provozování představení „ujal“ divadelní ředitel Josef Suwar,⁷⁴ který po jednání se Sedláčkem a českými vlastenci přislíbil, že uvede české představení, neboť má v souboru herce, kteří docela dobře vládou českým jazykem. Dne 19. ledna 1835 se po dlouhém čase v Plzni opět hrálo česky, poprvé v nové divadelní budově. Sedláček o představení napsal následující radostná slova:

Slavný příklad Prahy pohybuje celau zemj. Dowěděwše se Plzeňané, kterak Pražané we hrách českých welmi sobě oblibujj, tentokráte, gakoby srozuměni, w celých haufjch do diwadla se hrunuli, a ačkoliw se w obyčegnau hodinu německých her, wšednjho dne a při špatné powětrnosti hrálo, předce při tom wšem diwadlo neměně prostranně nežli Pražské, s oběma galleriemi tak bylo posluchači naplněno, že málo kdy w té mjře se to zde geště přihodilo. ... Mezi posluchači nalezali se osoby wyššj i nižšj wšech auřadů a stawů, a s podiwenjm mezi nimi spatřili gsme mnohé, kterj, negsauce milownjci diwadla, do něho posawáde byli ani newkročili, a gen láskau k češtině tam přiwábeni byli. Častěšj české hry lásku k přirozenému gazyku opět rozhrěj, a po budaucnost wšeho dobrého připowjdajj. ([X-101], s. 31)

Představení, jak víme od Sedláčka, bylo zajímavě koncipované. Na úvod deklamoval Sedláček svůj veršovaný *Prolog ...* [X-102], v němž nastínil význam

⁷³ Viz [29].

⁷⁴ Josef Suwar (1779/80 – před r. 1870) byl od roku 1815 „koncesovaným divadelním ředitelem pro království České“. Jeho divadelní soubor byl typickou německou kočovnou společností, kterou tvořila zejména rozvětvená rodina, hráli dospělí i děti. Soubor působil v Přelouči, Chrudimi, Plzni, Českých Budějovicích, Kadani, Mostu a Chomutově. Na programu měl nejrůznější dobové frašky, veselohry i dramata, repertoár však vzhledem k velikosti společnosti nebyl a ani nemohl být příliš rozsáhlý. Přišel však s novinkami, jako byla možnost slevy díky předplatnému, uvádění pantomimických výstupů, živých obrazů, recitací apod. Účinkování Suwarovy společnosti v Plzni zaměřené na německé diváky dokládá např. cedule zvoucí na Kotzebueovu hru *Der Rothmantel, oder Des Bettlers Traum* (5. 2. 1835, *Archiv města Plzně*, Pl K1/144).

O německé produkci Suwarovy společnosti v Plzni informoval německé čtenáře oblíbený tisk *Allgemeine Theaterzeitung ...*, v němž byly otištěny krátké zprávy [31] a [32], které zmiňovaly názvy her a jména herců.

češtiny a českého divadla, neopominul ani krásy českého jazyka. Květnatě vylíčil úlohu českých vlastenců, apeloval na patriotismus diváků.⁷⁵ Pak promluvil o plánech Suwarovy společnosti hrát česky a zdůraznil, že Plzeňané budou mít v budoucnosti dostatek příležitostí ke kulturnímu vyžití ve svém městě a nebudou muset dojíždět za českou kulturou až do Prahy. Současně je vyzval, aby vnímali krásy svého města, které má za sebou dlouhou českou minulost, aby podporovali výuku českého jazyka, aby se nestyděli mluvit česky, aby své děti učili česky a aby hojně navštěvovali české divadelní hry. Pak se hrála Klicperova hra *Ssest a dwacet*, kterou Sedláček upravil do podoby tříaktové divadelní veselohry pod názvem *26 před saudem, neboli: bulka w nebezpečenstwj*.⁷⁶ Suwarova společnost dále předvedla oblíbenou a žádanou Štěpánkovu veselohru *Berounské koláče* a připojila zajímavý chorvatský tanec. Nebyl to velkolepý a reprezentativní program, proto se Sedláček oprávněně obával, jak bude přijat. Přes jeho skepsi se dostavil velký úspěch, s nímž nikdo v podstatě nepočítal.

Ve své radostné zprávě Sedláček zhodnotil, jak bylo jeho zvykem, nejprve výkon herců. Poznamenal, že úspěch českého divadelního představení byl obrovský, což Suwara přivedlo na myšlenku, že bude každý týden hrát jedno představení v českém jazyce. Sedláček pak přislíbil, že o každém novém vydařeném představení bude informovat české čtenáře, aby povzbudil vlastence v dalších českých městech. Svůj slib splnil.⁷⁷

Také Josef František Smetana v lednu 1835 zaslal do *Květů* zprávu o lednovém divadelním představení, o naplnění divadla, atmosféře večera a nadšení vlastenců z české hry:

Wčera gsme zde opět po dlahém čase gednau českým diwadlem obweseleni byli ... Dům byl mimo nadánj plný; howor český zněl ze všech stran, a když pan Bök, herec společnosti Suwarské, wraucj m duchem wlastenským zagjmagjcyj proslowo gak zřetelně, tak citliwě přednesl, zazněl hřmotný, srdečný ples weškerého hluboce pohnutého obecnstwa ... ([Y-6], s. 52)

V březnu 1835 Sedláček napsal do *České wčely* krátkou zprávu, že se v Plzni česky hraje každou neděli, a že se lidé již úderem páté hodiny hrnou do divadla.

⁷⁵ V článku [Sc47] je uvedeno, že Sedláčkův *Prolog* neboli *Proslov* pronesl herec Bök (Böck), který uměl výborně česky. Nepodařilo se vyjasnit tento rozpor. V [Sc47] je navíc přetištěno úplné znění Sedláčkova veršovaného proslovu, který byl přijat s obrovským nadšením a ovacemi.

⁷⁶ Sedláček upravil Klicperovu hru *Osummecýtma Prawidel Hry mrawopočestné, která se wšec nazývá: Ssest a dwacet, aneb Trapulky do bulky s proslowem a doslowem*, druhé opravené vydání, Jan Pospíšil, Hradec Králové, 1822, 20 stran. Viz též Klicperova báseň *Ssest a dwacet*, Dobroslaw aneb rozličné spisy powčugjčého a mysl obweselugjčého obsahu w řeči wázané y newázané 2(1821), svazek II, s. 136–144.

Poznamenejme, že *Trapulky do bulky* byla oblíbená, dnes však zapomenutá karetní hra. Viz Antonín Švihlík: *Prawidla hry dowolené, wšec nazwané Šest a dwacet, aneb, Trapulky do bulky*, Knjžeczj arcibiskupská knihtiskárna, Praha, 1839, 15 stran, Justin Lusor: *Prawidla hry Šest a dwadzet nazwané, aneb, Trapulky do Bulky zlepszsená a zmnožená*, Praha, 1842, 10 stran, Petr Bílý (ed.): *Trapulky do bulky: zapomenutá karetní hra*, Club sběratelů hracích karet, Západočeské muzeum v Plzni, Plzeň, 2014, 96 stran.

⁷⁷ O úspěchu tohoto představení viz [X-106].

Nadšeně psal, že herci česky pěkně, správně a plynule mluví, skvěle deklamují a výborně hrají. Z jeho zprávy je patrné, že se 2. února 1835 hrály tři kratší hry. Nejprve Štěpánkuv překlad německé hry nazvaný *Kregčj Diwjssek aneb Nebezpečné sausedstwj*, potom Sedláčkova/Klicperova hra *26 před saudem, neboli: bulka w nebezpečenstwj*, kterou opakovali pro velký úspěch z minulého představení, a nakonec Klicperova veselohra *Mlynářowa opička*.⁷⁸

Sedláček připojil informaci o tom, že 15. února byla provozována Štěpánkova činohra *Loupežníci na Chlumu*, která měla u diváků dobrý ohlas. Dne 22. února 1835 bylo uvedeno nové české představení složené ze dvou částí. Nejprve se hrál *Dům na silnici – Masopustní fraška v jednom jednání*, kterou do češtiny upravil Václav Rodomil Kramerius.⁷⁹ Ve druhé části byla deklamována oblíbeným hercem Böckem Sedláčkova báseň *Wěž Plzenská ...* [X-103, X-107], kterou složil jako svoji bezprostřední reakci na obrovský požár, který ji zničil dne 6. února 1835.⁸⁰ Báseň Plzeňany natolik oslovila, že si vyžádali ještě týž večer její kompletní zopakování. Je zřejmé, jaké oblibě se v té době těšila Sedláčkova obrozenecká práce v Plzni.

Sedláčkův kolega a přítel Josef Stanislav Zauper zachytil požár věže ve vlastní německy psané básni [Z1] a Sebastian Wilibald Schiessler, Sedláčkův přítel a spolupracovník při zakládání plzeňské mateřské školky, přeložil původní Sedláčkovu báseň do němčiny.⁸¹ Sedláčkova báseň byla silně umělecky inspirována Jungmannovým překladem slavné Schillerovy *Písně o zvonu*.⁸²

Na konec zprávy Sedláček dodal, že 1. března 1835 se v Plzni konalo další české divadelní představení, na němž byla předvedena Štěpánkova hra *Frydolín* z roku 1820. Znovu ocenil nasazení herců Suwarovy společnosti a neutuchající zájem plzeňského obecnstva. S hrdostí sděloval, jak příznivá je situace v Plzni,

⁷⁸ Viz též krátká zpráva [X-106], do níž Sedláček připojil informaci o ničivém požáru, který zachvátil věž plzeňského kostela sv. Bartoloměje. Emotivně popsal nejen vlastní požár a jeho hašení, ale též škody, které vznikly.

⁷⁹ Jednalo se o oblíbenou hru německého dramatika Kotzebuea.

Václav Rodomil Kramerius (1792–1861), syn vydavatele Václava Matěje Kramera (1753–1808), převzal po otcově smrti jeho nakladatelství. Pracoval jako typograf a redaktor, psal a překládal povídky a novely (z němčiny, angličtiny, ruštiny a francouzštiny). Jeho díla byla žánrově rozmanitá, od historie přes pohádkové a sentimentální povídky, cestopisy, rytířské novely až po strašidelné novely.

⁸⁰ Zničující požár popsal Josef František Smetana [Y-7]. Připomenutí požáru věže viz [Sc16]. Požár věže byl inspirací pro několik obrazů. Věž, dominanta a chlouba Plzně, byla nákladně opravována v letech 1835 až 1838. Viz [Hr], s. 339–348 (požár, hašení, škody atd.), s. 350–355 (básně), s. 362–363, 381, 384, 398–399, 401–403 (opravy apod.).

⁸¹ *Der Thurmbrand zu Pilsen am 6ten Februar ...* [X-104].

⁸² Jedná se o báseň *Das Lied von Glocke* (1798), kterou složil Friedrich Schiller. V jedné z nejslavnějších a nejdělejších německých básní (430 řádků) popsal poslání zvonu v lidském životě. Báseň zhudebnil Andreas Jakob Romberg. Do češtiny byla opakovaně překládána (např. Jungmann, Purkyně, Částka, Vrchlický, Kamenář). Jungmannův překlad viz Josef Jungmann, *Překlady II*, text k vydání připravil, poznámkami a vysvětlivkami opatřil kolektiv bohemistů Palackého univerzity pod redakcí Jaromíra Dvořáka, Miroslava Komárka a Ladislava Pallase, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1958, 718 stran (text písně viz s. 183–193), originál viz *Krasořečník* (1823).

jaká je zde výborná nálada a génius loci, který přeje divadlu. Místní atmosféru se snažil věrně zprostředkovat čtenářům *České včely* v krátké zprávě [X-108].

Naposled psal Sedláček o českém divadle v Plzni na konci března roku 1835. Nejprve smutně konstatoval, že ve dnech 3. až 23. března se ve městě nekonaly žádné zábavy, radovánky či divadelní představení, neboť byl držen všeobecný smutek za zesnulého císaře Františka I. (zemřel 2. března). Dne 29. března se uskutečnilo šesté české divadelní vystoupení Suwarova souboru, který předvedl hru *Lumpacivagabundus*. Pro potěšení Plzeňanů ji prý roku 1835 z německého originálu přeložil Štěpánek.⁸³ Sedláček připomněl, že Plzeňané hru znali v německé verzi, přesto bylo divadlo naplněné až k prasknutí. Jak bylo jeho dobrým zvykem, několika výstižnými slovy ocenil výkony herců a pak radostně oznámil, že Suwarova společnost získala na delší čas oficiální povolení k provozování her v němčině i češtině v prácheňském, klatovském i plzeňském kraji. Vyzýval vlastenecké čtenáře, aby i v ostatních krajích následovali plzeňský vzor, zajímali se o divadlo a hlasitě se dožadovali práva na česká divadelní představení. Radoval se, že zajímavá a dobře provedená divadelní představení budou pokračovat. Napsal to v krátkém článku [X-109] v *České včele* 30. března 1835. Bohužel se mýlil, neboť v Plzni se roku 1835 uskutečnilo pouze šest výše zmíněných českých divadelních vystoupení.⁸⁴

Emil Felix napsal o Sedláčkově práci pro české divadlo tato slova:

... [dopisy] ukazují, jak těžké byly začátky českého divadla ještě roku 1835, dosvědčují nezmarnou energii Sedláčkova snažení, jeho zájem o probuzení české Plzně i jeho spravedlivé rozhořčení na nekrajaný, stydlící se za mateřskou řeč. ...

[zprávy] ukazují, jak nespravedlivě byla Sedláčkovi vytýkána národnostní vlažnost v posledních letech působení ... Kdo s takovým rozhorlením píše o mravních poličcích, jakých by zasluhovali neuvědomělí krajané, ten musil býti vzdálen všeho stínu podezření z národní vlažnosti. ([Fe1], s. 28)

7. Sedláčkovi následovníci

Sedláčkova smrt v roce 1836 patrně přinesla opadnutí zájmu o česká představení.⁸⁵ Ve čtyřicátých letech vystupovaly v plzeňském divadle Lutzova, Callianova a Feichtingerova společnosti, které hrály německé hry.⁸⁶ České divadlo v jejich konkurenci nemělo téměř šanci.

⁸³ Autorem hry je rakouský dramatik, satirik, herec a operní pěvec Johann Nepomuk Eduard Ambrosius Nestroy (1801–1862), dokončil ji roku 1833. Byla známá pod německým názvem *Der böse Geist Lumpacivagabundus oder Das liederliche Kleeblatt*. V českém prostředí se ujala pod názvem *Zlý duch Lumpacivagabundus aneb Ludrácký trojlístek. Kouzelná fraška ve třech jednáních*. Pro české ochotníky ji zjednodušil J. L. T.

⁸⁴ Viz [Sc49]. O českých divadelních představeních v kamenném divadle v Plzni v roce 1835 viz též [Fe1]. Kromě stručné informace o jednotlivých hrách jsou zde přetištěny delší úryvky ze Sedláčkových zpráv z roku 1835 (viz [X-101], [X-108] a [X-109]).

⁸⁵ O Sedláčkových aktivitách spojených s plzeňským divadlem viz např. [V16], [Ště], [Ji2] a [Vok] (zejména s. 541, 550), [Sp2], [Pja], [ČBK], [Pva], [VF], [Fi], [ČD], [Hi] a [Fr].

⁸⁶ Lutzova společnost opakovaně vystupovala v Plzni ve třicátých až padesátých letech 19. století, jak dokládají divadelní cedule (představení 27. 3. a 18. 4. 1837, 18. 11. 1843, 8. 12.

Ochotnické české divadlo ožilo roku 1839, kdy na německou hlavní školu nastoupil Josef Spudil (1809–1885). Jako režisér začal organizovat dobročinné akademie s deklamacemi a oblíbenými živými obrazy.

České divadelní múzy v Plzni na čas usnuly, další dvě česká představení se konala až roku 1840. V září roku 1840 zavítal do Plzně arcivévoda František Karel Habsburský,⁸⁷ o němž bylo známo, že je příznivcem českého jazyka. Plzeň se proto rozhodla uvítat ho česky. Město bylo ozdobeno českými nápisy a barvami (bílá a červená), v kamenném divadle byl 12. září připraven český večer. Zahájen byl českým projevem vyzdvihujícím vlastenecké city císaře. Následovala veselohra *Ženichové* od Simeona Karla Macháčka,⁸⁸ na žádost purkmistra Martina Kopeckého v ní vystoupil Josef Kajetán Tyl a několik jeho pražských kolegů. Tyl k uvítání arcivévody složil báseň *Hlas úcty a přátelství*, která byla přednesena spolu s textem *Proslov k uvítání Jeho císařské královské Výsosti Františka Karla, arcivévody rakouského*.⁸⁹ Slavnostní večer zakončil velkolepý ohňostroj.⁹⁰ Představení *Ženichové* mělo nebývalý ohlas, na přání českého obecnstva bylo hned druhý den opakováno. Místo proslovu se hrála Castellioho fraška *Dva přátelé a jeden kabát*.⁹¹ I přes výše uvedený úspěch zůstalo kamenné divadlo u německé produkce.

a 14. 12. 1845, 7. 3., 19. 4. a 3. 5. 1846, 25. 2. 1850, *Archiv města Plzně*, Pl K1/148–150, 152–156, 160). Její úspěch byl zaručen volbou her (Nestroy, Franul von Weißenthurn, Schiller) a skvělými dekoracemi.

Společnost Antona Calliana působící v divadle knížat Clary-Aldringenů v Liberci hostovala v Plzni v sezóně 1844/1845 (viz např. cedule ze 17. 11. 1844, *Archiv města Plzně*, Pl K1/151). Vystoupila s oblíbenými zpěvohrami a operami (*Dáblův podíl*, *Nocleh v Granadě*, *Nápoj lásky*, *Car a tesař*, *Čarostřelec*, *Sonmambula*, *Lucrecia Borgia*), slabší byly činohry.

Feichtingerovu společnost založil Johann Nepomuk Feichtinger (1812–1872), který roku 1836 přišel do Plzně jako člen Lutzovy společnosti. O rok později se oženil s plzeňskou rodačkou a oblíbenou herečkou Wilhelminou Steinhausrovou. Od sezóny 1838/1839 začal v divadelnictví sám podnikat. V Plzni vystupoval ve čtyřicátých a padesátých letech. Težil ze svých bohatých hereckých zkušeností, z oblíbeného německého repertoáru blízkého vídeňskému lidovému divadlu a z uvádění francouzské divadelní tvorby. Jeho působení v Plzni dokládá např. cedule z 10. 11. 1846 (*Archiv města Plzně*, Pl K1/157). O aktivitách německých divadelních společností v Plzni viz [Smv], s. 722.

⁸⁷ František Karel Josef Habsbursko-Lotrinský (1802–1878) byl druhorozeným synem císaře Františka I., bratrem císaře Ferdinanda I. a otcem císaře Františka Josefa I. (1830–1916). Zajímal se o kulturu, umění a vědu, byl mecenášem umění.

⁸⁸ Simeon Karel Macháček (Šimon, Symeon, 1799–1846), gymnaziální učitel, básník, překladatel, dramatik a divadelní kritik, byl milovníkem divadla a organizátorem kulturního života. Jeho veršovaná veselohra *Ženichové* (1824) byla považována za vrchol české komické tvorby, inspirovala řadu pozdějších divadelních her a hudebních děl.

⁸⁹ Katalog tepelského kláštera připisuje Smetanovi báseň *Hlas úcty a radosti u příchodu Geho cjs. král. výsosti* ... [Y-23], která oslavovala návštěvu arcivévody Františka Karla v Plzni 12. září 1840. Není zcela jisté, že je Smetana jejím autorem.

⁹⁰ V [DJM] je uvedeno, že představení bylo provedeno v německém jazyce. Tuto informaci však ostatní zdroje nepotvrzují.

⁹¹ Ignaz Franz Castelli (1780–1862), rakouský úředník, právník, politik, spisovatel a dramatik, je autorem strhujících vlasteneckých válečných písní. Jeho hry kritizující vídeňské měšťáky byly oblíbené zejména v rakouské monarchii. Hru *Dva přátelé a jeden kabát* přeložil do češtiny Josef Procházka Devítský (1811–1856), lékař, překladatel a spisovatel, ředitel ochotnického divadla a organizátor českého kulturního života v Jindřichově Hradci. Pod názvem *Dva přátelé a jediný kabát* vyšla hra tiskem roku 1838. Divadelní představení

Vzpomeňme ještě, že 18. října 1841 se v Plzni po vzoru Prahy konal velký český bál, který byl výraznou manifestací českých kulturních snah. Další český bál proběhl až roku 1844.

Teprve roku 1844 se objevilo několik nových českých ochotnických představení, nebyla však hrána v kamenném divadle. Do čela českých plzeňských ochotníků se tehdy postavil Josef Spudil, učitel německé hlavní školy v Plzni, autor učebnic rýsování a organizátor českého kulturního života.⁹² V prostorách školy uspořádal několik českých představení, v nichž vystupovaly i děti. Roku 1844 to byly hry *Rohovín Čtverrohý*, *Loupež*, *Čech a Němec*.⁹³ Ochotnická vystoupení zaujala plzeňské diváky, kteří toužili po českých představeních.⁹⁴ Není tedy překvapivé, že v roce 1845 sehráli Spudilovi ochotníci další dvě česká představení – *Divotvorný klobouk* a *Čtyři strážé na jednom stanovišti*.⁹⁵ Dětsí herci vystoupili velmi dobře, obtížná představení sehráli s nadšením a nad očekávání kvalitně. Školní sál byl naplněn k prasknutí.⁹⁶

Žádné další zprávy o českých ochotnických vystoupeních z první poloviny čtyřicátých let nemáme. Není jasné, zda se pod Spudilovým vedením konala nějaká další česká představení. I tak Spudilova aktivita sehrála důležitou roli a připravila půdu pro další vlasteneckou práci. Malí herci posílili zájem svých rodičů o češtinu a českou divadelní kulturu.

Roku 1845 se mělo uskutečnit vystoupení ve prospěch vyhořelé osady Božkov (dnes součást Plzně), z dochované zprávy však není jasné, zda se tak skutečně stalo. Ve prospěch vyhořelých Kralovic se Plzeň rozhodla uspořádat dvě ochotnická představení, jedno české a jedno německé, aby si obě národnosti přišly „na své“. Jako české představení byla zvolena veselohra *Rohovín Čtverrohý*, kde však nebyly vhodné role pro dívky. Ty proto odmítly vystupovat ve hře německé. Ze záslužné akce pro nevhodný výběr her a neshody ochotníků nakonec sešlo.⁹⁷

Častěji se v Plzni začalo hrát česky až od roku 1847 zásluhou Josefa Františka Smetany. V letech 1848 až 1850 pořádali plzeňští ochotníci pod jeho vedením další česká představení. Na repertoáru byly nejčastěji Štěpánkovy a Klicperovy hry i tradiční světová klasika. Smetana se snažil ochotníky orientovat k zajímavějším a náročnějším Tylovým hrám.⁹⁸

---

pochválil ve své zprávě [Y-22] jinak dosti kritický Josef František Smetana.

⁹² Spudilův malířský talent, cit pro detail a jemnost dokazuje litografie *Plzeňské náměstí s chrámem sv. Bartoloměje*, která vznikla asi roku 1845. Je přetištěna v [VHM], s. 109.

⁹³ Jednoaktovou hru *Rohovín Čtverrohý* sepsal Klicpera, tiskem vyšla roku 1821. Klicperova je i hra *Loupež*. Viz Václav Kliment Klicpera, *Spisy*, díl 6, Kober, Praha, 1862, 414 stran.

⁹⁴ Viz [S1], s. 89–90, viz též [51].

⁹⁵ Hru *Divotvorný klobouk* sepsal roku 1817 Klicpera, veselohru *Čtyři strážé na jednom stanovišti* přeložil a upravil Štěpánek, tiskem vyšla roku 1813.

⁹⁶ Viz [S1], s. 89–90. Viz též zpráva [Wék] referenta Waňka.

⁹⁷ Viz [S1], s. 90–91. Viz též zprávy [55] a [56].

⁹⁸ O Smetanově vlivu na rozvoj českého divadla v Plzni viz [Pja].

Na podzim roku 1847 sehráli čeští ochotníci pod Spudilovým a Smetanovým vedením několik představení. Dne 3. října byl na programu oblíbený Klicperův *Rohovín Čtverrohý*, který byl předveden ve prospěch nově vznikající české průmyslové školy. Představení zahájil Smetanův proslav. Dne 29. října ochotníci uvedli Tylova *Stepého mládence*. V prosinci 1847 se konala čtyři ochotnická vystoupení, na nichž byly představeny hry *Paní Marjánka*, *matka pluku*, *Každý něco pro vlast*, *Ženichové* a *Divotvorný klobouk*.⁹⁹ Obě nově uvedené hry byly v Plzni dobře přijaty, ochotníci sklídili velké ovace. Je to pochopitelné, neboť se jednalo o hry z českého života a českého prostředí.¹⁰⁰ K českým ochotníkům se začali hlásit nižší úředníci magistrátu, studenti, zaměstnanci Schmidovy tiskárny aj.

Ve čtyřicátých letech 19. století došlo k proměnám divadelní tematiky, silnou roli sehrálo počínající politické uvolňování a generační výměna. V té době již nešlo jen o české hry či jejich počet, ale o jejich obsahovou a uměleckou kvalitu. Revolučnímu času vyhovovala společenská dramata. Například Tylova *Paní Marjánka*, *matka pluku* byla v Plzni uvedena ochotníky roku 1847 a *Paličova dcera* roku 1849.¹⁰¹ Oblíbené hry byly zejména ty, které naznačovaly naděje na zlepšení společensko-politické situace. Současně publikum žádalo kvalitní provedení her a dobrou zábavu.

Situaci ve čtyřicátých letech 19. století v Plzni výstižně popisují následující slova:

Hned první měsíce následujícího roku 1848 přinesly zprávy o revoluci v Paříži, které ovšem došly do Plzně přes Prahu. Proto také Plzeň zařizuje se podle příkladu hlavního města, přejímá její nadšení a vtěluje je brzy ve skutek. Vedle národní gardy založena »Slovanská lípa« jakési duševní středisko nově probuzeného národa, a při ní, jakožto zvláštní odbor její, ustanoven ochotnický sbor, jehož vůdcem byl učitel hlavní školy Spudil. Odbor pustil se s chutí do původních her českých a prof. Smetana pomáhal četnými překlady her německých. Mezi ochotníky, kteří byli vesměs též horlivými členy »Slovanské lípy«, byli Vojtěch Hřímálý, varhaník, Sinkule, učitel a choralista, neteř prof. Smetany a konečně sám prof. Smetana. ([Zd3], s. 9)

⁹⁹ *Paní Marjánka, matka pluku aneb Ženské srdce* je divadelní hra o čtyřech dějstvích, kterou napsal Tyl. Její premiéra byla v Praze roku 1845. Byla sepsána na motivy hry *Das Kind der Liebe* německého dramatika Kotzebuea. Tylova verze byla velmi oblíbená a často prezentovaná ochotnickými soubory.

Hru *Každý něco pro vlast* sepsal Klicpera před rokem 1829, i ona patřila mezi oblíbené komedie díky jednoduchému, ale vtipně provedenému příběhu.

Stručně hodnocení divadelních představení provedených v Plzni na podzim roku 1847 a některých kulturních akcí ze stejného období podává delší zpráva [77]. Oceňuje zásluhy ochotníků a především práci Josefa Spudila.

¹⁰⁰ Viz [S1], s. 91. Viz též německy psané zprávy v novinách *Pilsner Anzeiger* 1847, č. 47, 50 a 53. Ve 2. čísle z 6. 1. 1848 je navíc uvedeno, že dobročinné představení 1. 1. 1848, na kterém po Smetanově prologu následovala hra *Ženichové*, vyneslo více než 31 zlatých ve prospěch studujících a chudých.

¹⁰¹ Tylova hra *Pražská děvečka a venkovský tovaryš, aneb Paličova dcera* měla premiéru 2. 2. 1847 ve *Stavovském divadle*. Realisticky líčila komplikované osudy osob různého sociálního postavení, kladla důraz na morálku. Byla oblíbenou českou divadelní hrou.

V revolučním čase prý plzeňští ochotníci hráli několik her ve prospěch různých dobročinných aktivit; uváděny byly hry *Ženichové* od Macháčka (6. ledna a 27. září 1848),¹⁰² *Popelka varšavská* od Klicpery (29. září), *Jan za chřta dán* od Klicpery (6. ledna 1849), *Pašerové* od Raupacha v Tylově překladu (18. a 25. března), *Dobrý tón* od Töpfera (29. dubna) a *Čtyři strážé na jednom stanovišti* od Kotzebuea ve Štěpánkově úpravě (18. srpna).¹⁰³

V německých novinách *Pilsner Anzeiger* byly roku 1848¹⁰⁴ otištěny informace o tom, že výše uvedená česká představení se uskutečnila zásluhou divadelního odboru *Slovanské lípy*. Většinou byla pořádána jako dobročinné akce ve prospěch chudých. Německý tisk české divadelní produkci věnoval jen okrajovou pozornost, ale neignoroval ji. V letech 1848 až 1850 však pravidelně otiskoval zprávy o německé produkci v kamenném divadle; lze je najít v rubrice *Stadt- und Kreis-Courier*.

V *Archivu města Plzně* se dochovalo pět divadelních cedulí z let 1848 až 1849 (Pl K1/4–8). Z první vyplývá, že 17. září 1848 ochotníci – členové *Slovanské lípy* kromě hry *Ženichové* předvedli ještě třináct Döblerových mlhavých obrazů, které představovaly různá význačná a památná evropská města, místa a osobnosti. Představení bylo sehráno na podporu Chorvatů bojujících za svobodu a Rakouska proti Turkům. Druhá cedule uvádí, že Tylova hra *Pražská děvečka nebo Paličova dcera* se hrála 1. října 1848 ve prospěch pražské akademické legie (hra se objevovala pod různými názvy). Toto představení Líkař neuvádí. Hra *Slepý mládenec* byla 29. října uvedena ve prospěch ústavu pro plzeňské chudé. Na této třetí ceduli stálo: *Přiblíživší se čas zimní, jenž chudobě práci odjímá a obtíží přidává, vyzývá nás k pomoci; jako vloni bude se i letos pro chudé vařit polívka, a jiné podpory udělovati, kasa však nehrubě mnoho jmění vykazuje, pročež se kojíme blahou nadějí, že naše za blaho obecné tak pečlivé obecnstvo tomuto ústavu hojnou návštěvu dnešní hry, podpory své neodepře.* Čtvrtá cedule se týkala hry *Dobrý tón* (29. dubna 1849); ochotníci ji hráli ve prospěch dobrovolníků, kteří se za Plzeň připojí k vojsku. Pátá cedule se týkala divadelní akce s bohatým programem sehrané u příležitosti narozenin císaře Františka Josefa I. Kromě výše zmíněné veselohry v Štěpánkově překladu byl na počátku přednesen německý hymnus profesora Zaupra a český proslov učitele Pýchy, po hlavní hře následovala variace na trubku, kterou zahrál J. Vařinka. Na závěr ochotníci předvedli německou Engelovu jednoaktovou veselohru *Panoš*. Večer byl koncipován tak, aby přilákal české i německé publikum, zisk byl určen na založení zvláštní jistiny pro invalidy vojenského pluku Františka hraběte Khevenhüllera-Metsch (1783–1867), který mnoho let sloužil v rakouské armádě a v letech 1848 až 1850 byl zemským

¹⁰² Macháčkovi hře dne 6. ledna 1848 předcházela vlastenecký proslov, který k novému roku sepsal Josef František Smetana. Více viz kapitola o Smetanových aktivitách v revolučním roce 1848 ve třetím svazku této monografie.

¹⁰³ Viz [Lí], s. 7. Autorem hry *Pašerové* je německý dramatik a spisovatel Ernst Benjamin Salomon Raupach (1784–1852). Autorem veselohry *Dobrý tón* je německý dramatik Karl Friedrich Gustav Töpfer (1792–1871), český překlad Josefa Procházky Devítského vyšel roku 1839.

¹⁰⁴ Č. 77 z 24. 9., č. 79 z 1. 10. a č. 105 z 31. 12.

velitelem Čech. Dochované cedule dokládají jak zajímavý repertoár, tak snahy vlastenců *Slovanské lípy* směřující k osvětě Plzně a podpoře rozmanitých akcí.

Výnosy z her byly také určeny na podporu chudých, gardistů a obyvatel Podkrkonoší, k uctění padlých apod.

Zdůrazněme, že na funkci starosty *Slovanské lípy* musel v únoru 1849 rezignovat Josef František Smetana, v březnu 1849 byl císařským nařízením upraven spolkovací a shromažďovací zákon, což vedlo k zániku *Slovanské lípy*. Divadelní hry od dubna roku 1849 naznačovaly změnu kurzu ochotnických představení, které se obrátily k fraškám a bezproblémovým tématům.

Plzeňské kamenné divadlo nemělo zájem o českou produkci, právozářecký výbor zadával městské divadlo výhradně německým společnostem s výmluvou, že kvalitní české divadelní společnosti prakticky neexistují. Situaci v kamenném divadle vystihují tato slova:

Při ochotnickém představení musely se zcela v duchu doby vystřídat jedna česká a dvě německé veselohry, s českým proslovem profesora Smetany ...

([Zd3], s. 9)

Když roku 1849 vznikla Prokopova herecká společnost, nemohla získat možnost pohostinského vystoupení v Plzni, ačkoliv vystupovala v Klatovech a Rokycanech.¹⁰⁵

Do padesátých let vstoupila Plzeň s novou městskou samosprávou, která již nebyla proněmecky vyhraněna, s otevřenými možnostmi pro podnikání a s dobrou šancí na podporu umění. Politicky aktivní Smetana se však dostal pod přísný policejní dozor, pod tlakem obnoveného absolutismu spolkový i veřejný život skomíral. Divadlo se muselo na čas vrátit do předbřeznových poměrů. Smetana a jeho přátelé se proto obrátili na drobné živnostníky a snažili se je získat pro české divadelní umění. Česká představení začali prosazovat až Smetanovi následovníci Hynek Schiebl a Jan Kleissl.

Hynek Schiebl (též Ignác, 1823–1901), český podnikatel, novinář a politik, spolupřádal roku 1847 v Plzni první český ples *Národní besedy*. Roku 1848 se podílel na založení spolku *Slovanská lípa*. V 60. letech se zasloužil o vznik spolku *Hlahol*, o vznik *Měšťanské besedy*, pracoval pro plzeňské divadlo. V 80. letech byl poslancem *Českého zemského sněmu*, prvním českým prezidentem plzeňské obchodní a živnostenské komory, starostou *Občanské záložny* a spoluzakladatelem plzeňského muzea. Proslavil se jako novinář a publicista. Nejprve přispíval do *Národních novin*, *Slovanské lípy*, *Večerních listů*, *Slovanu* a *Lumíru*. Od šedesátých let vedl plzeňskou tiskárnu a vydával list *Pilsner Bote* (později přejmenován na *Pilsner Reform*). Roku 1866 se pokusil vydávat české regionální noviny *Radbuza*, které však pro nezájem čtenářů po dvou měsících zanikly. Dlouhodobě redigoval a vedl *Plzeňské listy* a v letech 1889 až 1893 *Nové plzeňské noviny*. Schiebl byl neúnavným organizátorem kulturního i hospodářského života Plzně, vynikajícím obchodníkem a velkým

¹⁰⁵ Více viz [Bu1], s. 43.

mecenášem umění. Jeho dům a obchod ve Školní ulici (dnes Smetanova) byl centrem kulturního a společenského života. Scházeli se zde umělci, herci, spisovatelé, malíři, novináři, vlastenci aj. K Schieblovi zajížděli i hosté z Prahy (Palacký, Erben, Emler, Mánes aj.).¹⁰⁶

Jan Kleissl (též Kleisl, 1829–1876), plzeňský český podnikatel, obchodník a politik, byl v šedesátých a sedmdesátých letech poslancem *Českého zemského sněmu*. Mnoho let byl členem plzeňské městské rady, v níž se mimo jiné zasazoval o české divadlo, výstavbu obecního vodovodu a dělnické kolonie na předměstí Plzně. Byl též aktivním členem plzeňského *Sokola*.¹⁰⁷

Rok 1850 byl ve znamení nástupu centralizace, preventivně byly například zakázány Tylovy historické hry, vzrostla byrokracie a cenzura. V průběhu padesátých let 19. století to mělo negativní dopad na veškerou divadelní produkci.¹⁰⁸ Kontinuitu českých ochotnických představení se snažili udržet studenti gymnázia, kteří pod Smetanovým vlivem připravovali hudební akademie. Česká divadelní komunita v Plzni prožila kritický rok 1854, opustili ji Martin Kopecký, který zemřel, Josef Spudil, který odešel do Čáslavi, a své aktivity musel po nezdařené operaci oka zrušit i Josef František Smetana.

V roce 1851 se českým vlastencům podařilo na městské radě vymoci, že právovárečníky ovládané divadlo umožní vystupování ryze české divadelní společnosti Josefa Aloise Prokopa, která zde odehrála šest českých her.

Společnost založil a vedl J. A. Prokop (1807–1862), bývalý operní zpěvák a herec *Stavovského divadla*. Byl vyšetřován pro účast na červnových politických bouřích a protestech roku 1848, a proto ztratil stálé zaměstnání. Vznik jeho společnosti umožnilo krátké politické uvolnění, které přinesl rok 1848. Nová atmosféra nastartovala aktivity pravidelného profesionálního českého divadelního působení mimo Prahu, tj. v oblastech, kde do té doby většina představení probíhala zásluhou zejména německých kočovných společností nebo místních ochotníků. Prokop zajistil divadelní koncesi pro celé Čechy a Moravu, sestavil soubor a s Tylovou pomocí uspořádal sbírku, která pokryla první provozní náklady. Prokopova česká divadelní společnost (*První divadelní společnost česká pro venkov*), nazývaná také neoficiálně *Národní divadlo pro venkov*, zahájila svou činnost na podzim roku 1849. Stala se druhým profesionálním českým souborem (po souboru pražského *Stavovského divadla*). Měla zprostředkovat mimopražským divákům divadelní umění v českém jazyce a současně vychovávat talenty pro budoucí české národní divadlo. V jejím repertoáru nejprve převažovaly klasické starší frašky a veselohry vídeňského typu, které byly všeobecně žádané a úspěšné, chyběly však novější, zejména dramatické hry. Později se objevila i světová díla (např. Schillerovy *Úklady a láska*). V padesátých letech aktivity společnosti pečlivě dokumentoval vlastenecky zaměřený tisk, výběr her se snažil ovlivňovat Tyl, který v ní opakovaně pohostinsky vystupoval. Přední

¹⁰⁶ Viz https://cs.wikipedia.org/wiki/Ignác_Schiebl [6.6.2022]. Viz též [Fe5], s. 60–61, [Sil1], s. 120–135, a [198].

¹⁰⁷ Viz https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Kleissl [6.7.2022].

¹⁰⁸ O cenzuře a divadle viz [Smv], s. 724–725.

postavení Prokopovy společnosti na konci padesátých let začalo slábnout kvůli narůstající konkurenci dalších společností (Zöllnerova, Šmídova, Štanderova, Stránského) a Prokopově snaze na představeních a hercích maximálně vydělávat.

Úspěch měly hry *Umělcové na pouti* od Tyla a *Bratr honák aneb Venkované v hlavním městě* od německého dramatika Friedricha Kaisera (1814–1874).¹⁰⁹

Silvestrovské patenty z roku 1851 posílily absolutismus a zkomplikovaly divadelní produkci. Roku 1852 plzeňští právovárečníci i přes Smetanovo a Schieblovo naléhání zamítli pozvání české Kullasovy společnosti, v níž působil Josef Kajetán Tyl. Policejní aparát Tylovi nepovolil provozování vlastní společnosti, odmítl mu vydat koncesi. Bylo nutno vynaložit značné úsilí a využít řady proseb vlivných osob, aby se české divadlo dostalo do kamenné budovy. V roce 1854 již Prokopova společnost odehrála 23 českých představení.

Úspěšná byla Tylova *Paličova dcera* a rovněž *Monika*, tragédie ve třech jednáních, kterou sepsal Josef Jiří Kolár (1812–1896), český herec, překladatel a spisovatel. Divadelní cedule na hru *Paličova dcera, aneb oběť lásky dětinné*¹¹⁰ zvala mimo jiné na cyklus dvanácti českých představení v rámci předplatného. Cedule hry *Monika, aneb Záhuba rodu Kolona-Felseckého*¹¹¹ oznamovala zahájení předprodeje. Cedule hry *Paleček na cestách z Prahy do Brna a do Vídně*¹¹² byla reklamou na hru Adolfa Bäuerleho, rakouského spisovatele, vydavatele a hlavního představitele Alt-Wiener Volkstheater, kterou přeložil Tyl. Tato hra byla první v rámci předplatného Prokopovy společnosti. V roce 1854 se v plzeňském divadle objevilo i několik česko-německých představení. Jednak to byla hudebně-humorná-deklamační akademie, kterou 15. ledna uspořádal František Xaver Krumlovský (1817–1875), hudebník, zpěvák, člen různých kočovných společností, představitel hrdinů a milovníků, jednak divadelní večer 27. února, na němž byly předvedeny tři německé hry a na závěr česká hra *Hastroš*.¹¹³ Vendelín Budil poznamenal, že právovárečníci dali Prokopově společnosti prostor o masopustu, o který němečtí ředitelé nejevili zájem. Přesto česká představení měla úspěch; byla doplněna dvěma německými, aby si i němečtí obyvatelé přišli na své. Budil zdůraznil, že hlavní zásluhu na českých představeních měli Smetana a Schiebl. Prokopova společnost hrála v lednu a únoru. Pomáhal jí především Smetana a Karlík, kteří vyzývali Plzeňany k pravidelné návštěvě divadelních představení.¹¹⁴

České vlastence však Prokopova společnost zklamala, neboť hrála pokleslý repertoár a činila značné kompromisy, aby mohla využít i zájem německých diváků.¹¹⁵ Otevřela však cestu pro nadšené přijetí Zöllnerovy společnosti, s níž v roce 1856 krátce vystupoval i Josef Kajetán Tyl.

¹⁰⁹ Viz [Lí], s. 7.

¹¹⁰ Dne 29. 1. 1854, *Archiv města Plzně*, cedule Pl K1/9.

¹¹¹ Dne 30. 1. 1854, *Archiv města Plzně*, cedule Pl K1/10.

¹¹² Dne 31. 1. 1854, *Archiv města Plzně*, cedule Pl K1/11.

¹¹³ *Archiv města Plzně*, cedule Pl K1/161–162.

¹¹⁴ Viz [Bu1], s. 43, [Zd3], [Š9], s. 167.

¹¹⁵ Repertoár je popsán ve [Smv], s. 725.

Jednalo se o společnost Filipa Zöllnera (1783–1863), německého herce, režiséra, divadelního podnikatele a ředitele, který sehrál významnou roli v rozvoji divadla v našich zemích. Roku 1853 se na Tylovu žádost, jehož soubor byl bez angažmá, ujal vedení české divadelní společnosti, jejímž režisérem se stal právě Tyl. Společnost putovala po celých Čechách, ve větších městech zůstávala dva i více měsíců, což bylo dosti netypické. Její repertoár byl velmi bohatý (Tyl, Klicpera, Štěpánek, z cizojazyčných autorů například Benedix, Kotzebue, Lembergt, Dellacourt, Schiller a Dumas). Po Tylově smrti nastaly vážné problémy s uměleckým vedením, proto musel Zöllner společnost zcela přebudovat; z jejího úspěchu se však dlouho netěšil. Společnost pod různým vedením existovala až do roku 1945. Po úpadku Prokopovy společnosti byla Zöllnerova společnost jedinou českou profesionální mimopražskou dobře fungující divadelní společností, která působila v době Bachova absolutismu. Aktivity Zöllnerovy společnosti v Plzni dokládá cedule upozorňující na představení *Paličova dcera, čili Pražská děvečka a venkovský tovaryš*.¹¹⁶ Jednalo se o pohostinské představení pražského herce Viléma Graua (vl. jménem Matěj Šedivý, 1807–1863).

Je zajímavé, že Zöllnerova společnost s českými představeními uspěla, zatímco společnost herce, režiséra a ředitele Josefa Kotzkého (vl. jménem Josef Michael Candides Kotzian, 1821–1881), která v Plzni hostovala v zimní sezóně 1854/1855, uvedla jen jednu českou hru, a sice *To jsem byl já* od německého dramatika Johanna Hutta (1774–1809). Hru *Das war ich* přeložil do češtiny Štěpánek, hrála se i pod názvem *Wssickni se hašteřj*. Aktivity Kotzkého společnosti v Plzni dokládá cedule oznamující Raupachovu hru *Die Schule des Lebens, oder Die Königstochter als Wettlerin*.¹¹⁷ Působila však převážně v Karlových Varech, její doménou sice byla německá činohra, ale zvládala i zpěvohry. Příčinou Zöllnerova úspěchu mohlo být uplatňování předplatného a speciálních slev pro studenty.¹¹⁸ Úspěch nepřekazilo ani to, že budova byla společností propůjčena na letní období, které bylo v padesátých letech 19. století jedno z nejnepříznivějších. V průběhu léta 1856 odehrála v Plzni 49 českých představení.¹¹⁹ Na jejím repertoáru převládaly Klicperovy, Tylovy a starší Kotzebueovy hry.

Situace v Plzni roku 1856 nebyla z pohledu českých obrozenců tak růžová, jak by se mohlo zdát. Hugo Jan Nepomuk Karlík 30. června 1856 o českém divadle napsal:

Divadlo jest odpola prázdno a minulou sobotu, totiž 28. t. m., musili obecenstvo propustiti s omluvou, že ani útraty kryty nejsou. ([V27], s. 4)

Česká představení byla německým obyvatelstvem přijímána se zvědavostí, nedůvěrou a s podceňováním kočujících společností. České obyvatelstvo je přijímalo s nadšením, ale finančně je nebylo příliš schopno podporovat.¹²⁰

¹¹⁶ Dne 29. 6. 1856, *Archiv města Plzně*, cedule Pl K1/12.

¹¹⁷ Dne 13. 3. 1855, *Archiv města Plzně*, cedule Pl K1/163.

¹¹⁸ Viz [L1], s. 8.

¹¹⁹ [DJM] uvádí 48 představení.

¹²⁰ Více viz [Zd3].

Význam české divadelní produkce v Plzni v první polovině padesátých let 19. století lze spatřovat zejména v počtu uváděných her a ve zlepšení hereckých výkonů a divadelního zázemí. Většina her však ještě spadala k „druhořadému“ byt oblíbenému repertoáru, jen ojediněle se objevovala kvalitní dramata (*Slepý mládenec*, *Kutnohorští havíři*) či dramatické báchorky (*Strakonický dudák*, *Jiříkovo vidění* a *Pražský flamendr*). Plzeň si oblíbila Tyla i jeho produkci, proto není překvapivé, že Tylův pohřeb roku 1856 byl v Plzni velkou manifestací českých vlastenců a ukázkou, kam se v Plzni za tři desetiletí posunul český kulturní a společenský život.¹²¹

Sezóna 1856/1857 byla zadána německé společnosti Franze Maschka, která působila v Liberci a Teplicích. Nabídla typický nenáročný „lázeňský“ repertoár, který však v Plzni příliš neuspěl.¹²²

Česká společnost si v Plzni od konce padesátých let stále více žádala české divadelní hry. Jak již bylo uvedeno, roku 1857 se budova divadla vrátila do rukou města. Divadelní výbor stále preferoval zapůjčování scény německým společností, které české hry provozovaly jen tehdy, pokud se jim nedařilo.

Čeští vlastenci navrhli, aby Plzeň pozvala na léto 1857 osvědčenou Zöllnerovu společnost, která by mohla uvádět hry česky i německy. Jejich návrh byl odmítnut a divadlo bylo pronajato německé společnosti Carla Lössla.¹²³ Vystřídala ji německá divadelní společnost Gustava Julia Mussika, která vystupovala v Plzni v zimě a na jaře roku 1858. Dne 16. května odehrála česky hru *Pan Čapek, aneb, Což pak mne nikdo nezná?* Alexandra Fredra (1793–1876), polského dramatika a romantického spisovatele. Do češtiny ji přeložil František Ladislav Rieger (1818–1903), tiskem vyšla roku 1852. Mussik, původem Čech, si získal české publikum volbou líbivých frašek doplněných zpěvy a tancem, aranžováním „živých obrazů“ s historickou tematikou, zařazením oblíbené písně *Kde domov můj*, uvedením baletu, opery i pozváním rozmanitých hostů.¹²⁴

Mussikova společnost hrála v Plzni i v sezónách 1858/1859, 1860/1861, 1861/1862 a 1862/1863. Její aktivity v Plzni dokládá několik divadelních cedulí, které oznamovaly nejrůznější německá vystoupení.¹²⁵ Mussik si diváky získával uváděním kvalitních dramát (např. Schiller), vážných i komických oper, pořádáním českých hudebně-deklamačních akademií, českých písní apod.

Plzeňané si na městské radě vymohli, že pro letní sezónu roku 1861 bude opětovně angažována Zöllnerova společnost, která pak ve městě sehrála padesát českých představení. Zkušený ředitel Zöllner se v Plzni rychle zapojil do vlasteneckých aktivit. U příležitosti odhalení sochy Martina Kopeckého uspořádal představení, jehož výnos věnoval na stavbu Smetanova pomníku.¹²⁶

¹²¹ Viz [Jí2], [Kra] a [Smv].

¹²² Více viz [Smv], s. 726.

¹²³ Viz [Smv], s. 726.

¹²⁴ Gustav Julius Mussik (též Mussic, Mužik, ?–1868). Viz např. [Lí], s. 7. O Mussikově společnosti viz <http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Mussik-Gustav-Julius> [2.4.2022].

¹²⁵ Např. 18. 2. a 5. 4. 1858, 7. 11. 1859, 23. 3. 1861, 4. 2. 1862, *Archiv města Plzně*, cedule Pl K1/165–166, 168–170.

¹²⁶ Nejvýznamnější hry sehrané Zöllnerovou společností v sezóně 1860/1861 jsou uvedeny

Sezóna 1861/1862 byla opětovně v režii Mussika, avšak slavnostní otevření západní dráhy (říjen 1861) bylo oslaveno českou hudební akademií. Další rozvoj českých ochotníků v Plzni umožnil nový spolkový zákon. Roku 1862 se uskutečnil zajímavý pokus, který měl vyrovnat počet českých a německých představení v kamenném divadle. Bylo usneseno, že divadlo bude přenecháno Mussikově společnosti, která se však musí dohodnout s nějakou českou společností a v divadle se bude střídát česká a německá produkce. Mussik se dohodl s Zöllnerem.

Během hlavní zimní sezóny 1862/1863 měla Zöllnerova společnost již více než šest desítek českých vystoupení. Velký úspěch prý měl *Carevič Alexej* od Vítězslava Háška (1835–1874).¹²⁷

V té době obnovili a rozšířili svoji činnost i plzeňští ochotníci, kteří 21. března 1862 sehráli oblíbené Klicperovy hry *Rohovín čtverrohý* a *Dobré jitro*, dne 12. dubna 1862 předvedli hru *Studenti na svátcích* od Josefa Mikuláše Boleslavského (1829–1892), českého herce, dramatika, spisovatele, překladatele, nakladatele a knihtiskaře. A konečně 16. září 1862 shlédlo plzeňské obecenstvo hru *Katovo poslední dílo*, které podle Klicperovy povídky *Točník* sepsal Boleslavský. Čeští ochotníci sehráli další hry (např. Hoppovu frašku *Doktor Faust a domácí čepička* a Štěpánkovu hru *Čech a Němec*) ve prospěch pohořelých v Třemošné a Křimicích, na počest „Aninkám“, a tragédii *Katovo poslední dílo* ve prospěch sbírky na Smetanův pomník. Sklízeli značný úspěch a oblibu u plzeňského publika, navíc vypomohli Mussikově společnosti, která se v závěru sezóny ocitla bez financí.¹²⁸

Rozkvět českého divadla na počátku šedesátých let 19. století souvisel s uvolňující se politickou atmosférou v rakouské monarchii.

Poměrně výrazný nástup počtu českých divadelních představení vyvolal další akci českých vlastenců. Roku 1863 městské zastupitelstvo rozhodlo, že divadelní budova bude rovným dílem využívána německými i českými divadelními soubory.¹²⁹ Současně bylo 24. dubna 1863 ustanoveno, že bude provedena generální rekonstrukce divadelní budovy, která umožní rozšíření hlediště a zvětšení počtu lóží.¹³⁰ Byla též objednána nová opona. Rekonstrukci se podařilo uskutečnit během léta 1863. Dne 16. července 1867 byla přikoupena k divadlu ještě sousední budova, přesto bylo zázemí nedostatečné. Nepodařilo se vyřešit vytápění, resp. větrání, hlediště bylo i nadále malé.

V letech 1863 až 1865 k pravidelnému střídání souborů nedocházelo. První sezóna po opravě (1863/1864) byla svěřena německému řediteli Johannu

v [Smv], s. 728.

¹²⁷ Poznamenejme, že Zöllner byl slavným hercem a pěvcem, měl řadu vznešených příznivců a podporovatelů, proto získal v Plzni prostor pro svoji společnost. Dne 15. února 1863 v Plzni zemřel.

¹²⁸ Viz [Smv], s. 729, a [Lí], s. 8–9.

¹²⁹ O situaci v Plzni v šedesátých letech 19. století viz např. [Mch2].

¹³⁰ Přestavba divadla v roce 1863 je podrobně popsána v [Pt], zejména na s. 3–4, seznam dochovaných vyobrazení divadla je uveden na s. 4–5. O přestavbě viz též [Smv], s. 729.

Walburgu-Wessetzky (Wesetzkému), který patrně české publikum neoslovil. Byl vázán podmínkou, že jeden den bude hrát německy a druhý česky. Tato podmínka ostatní společnosti odradila. Pro česká vystoupení se snažil využívat mimoplzeňské herce, resp. narychlo sestavenou českou plzeňskou společnost. Česká představení však za těchto podmínek nemohla konkurovat německým. Praxe držení dvou souborů se ukázala personálně i finančně nemožná. Proto se s divadelním výborem dohodl, že sníží počet českých představení. Nakonec společnost předvedla 128 německých a 47 českých vystoupení.

Od 15. dubna do 30. května roku 1864 v Plzni hostovala ještě divadelní kočovná společnost Jiljího Krámera (1816–1877), která měla 28 českých představení. Krämerova téměř rodinná společnost však nezískala větší zájem českého publika, a proto Plzeň opustila. Ukázalo se, že dvojjazyčnost divadla není úplně funkční. Správní výbor proto rozhodl, že se městské divadlo zadá na půl sezóny českému řediteli a na druhou polovinu německému. Polovina sezóny 1864/1865 byla svěřena českému řediteli Josefu Emilu Kramueleovi (1821–1884), herci, režisérovi a divadelnímu podnikateli. Plzeňské působení zahájila jeho společnost 4. září 1864 Hálkovou hrou *Záviš z Falkenštejna* a ukončila ji 30. října Tylovou hrou *Strakonický dudák*. Během dvou měsíců odehrála 48 kvalitních českých představení. Na jevišti se častěji objevovaly hodnotnější Tylovy, Hálkovy či Shakespearovy hry. Kramuele nejen rozšířil repertoár, měl také výborné interprety a především kontakty s pražskou scénou. To mu umožňovalo uvádět aktuální témata, angažovat hosty apod.¹³¹ Nešlo již jen o česky hraná představení, ale o dokonalejší uměleckou zábavu, žánrovou pestrost, kvalitní herecké výkony a odpovídající kulisy a kostýmy.¹³²

Výraznou úlohu v rozvoji českého divadla v Plzni sehráli Hynek Schiebl a Jan Kleissl, kteří se opírali o revoluční tradice roku 1848, byli vyzbrojeni vlasteneckou horlivostí, mohli využívat své podnikatelské úspěchy a hmotné zázemí, nechyběla jim rozhodnost, ráznost a důslednost při prosazování požadavků českého národa. Úspěšně organizovali kulturní a společenský život v Plzni. Podporu nalézali u nových spolků (*Hlahol*, *Sokol* a *Měšťanská beseda*)¹³³ a v kruzích českých duchovních a učitelů. Opírali se o českou buržoazii, která se postavila do čela společnosti a ovlivňovala národní politiku, hospodářství a kulturu.¹³⁴

Zásadním mezníkem české divadelní historie v Plzni byl bezesporu 7. březen 1865, kdy městská rada rozhodla, že celá zimní sezóna roku 1865/1866 bude svěřena Pavlu Švandovi ze Semčic (1825–1891) jako novému řediteli divadla.

¹³¹ Vendelín Budil uvedl v [Bu3] seznam Tylových her, které byly v Plzni hrány od roku 1854 do roku 1926.

¹³² Poznamenejme, že německý ředitel Johann Walburg-Wessetzky mohl divadlo užívat od 1. listopadu 1864 do 8. dubna 1865. Českému divadlu byly vyhrazeny dva měsíce, německému pět měsíců – je zjevné, že „poloviny“ sezóny nebyly stejně dlouhé a české divadlo muselo o své postavení stále bojovat. Úspěch německé produkci zajišťovaly módní operety a opery.

¹³³ O významu plzeňských spolků a jejich vlivu na plzeňský kulturní život viz [Sez].

¹³⁴ Líkař [Lí], s. 21, uvádí, že v letech 1818 až 1864 se v Plzni odehrálo 349 českých představení. Pro období 1818 až 1835 bohužel nezmapoval všechny hry. Je však pravděpodobné, že započítáme-li všechna vystoupení ochotníků, dospělých i dětí, nepřekročí jejich počet čtyři stovky.

Pavel Švanda ze Semčic byl původně dramaturgem pražského *Prozatímního divadla*. V čele plzeňského divadla stál s třemi krátkými přestávkami v letech 1865 až 1886 a výrazně ovlivnil jeho vývoj.¹³⁵ Jeho divadelní aktivity dokládá několik divadelních cedulí.¹³⁶

Situace v roce 1865 nebyla vůbec jednoduchá. Purkmistr Jan Karel Maschauer navrhoval, aby se v divadle hrálo jen německy, neboť německá představení jsou lépe navštěvovaná. Intendant divadla Jan Kleissl však prosadil, aby se hlavní sezóna (listopad – jaro) zadala české společnosti a vedlejší sezóna (září – říjen) německé, tj. aby se zopakoval stav z předchozího roku. Německá společnost Walburga-Wessetzkého odmítla za této podmínky nastoupit a musela ji zastoupit společnost Mussikova.

Česká společnost Pavla Švandy ze Semčic se své role ujala s maximálním nasazením a zahájila tak éru stálého českého plzeňského profesionálního divadelního souboru. Pod Švandovým vedením se divadlo stalo nedílnou součástí české kultury, umělecky i dramaturgicky přerostlo úroveň pouhé regionální scény; na repertoáru se objevovala činohra i opera.¹³⁷ Jako dva příklady připomeňme úspěšné uvedení Shakespearovy hry *Romeo a Julie* již 1. listopadu 1865¹³⁸ a inscenaci Flotovy opery *Marta* dne 18. prosince 1865, ve které vystoupili členové plzeňského pěveckého sboru *Hlahol* pod vedením Hynka Pally. Opera měla velký úspěch, dala podnět k založení stálého hudebního souboru v rámci Švandovy společnosti.¹³⁹

Plzeňské zastupitelstvo přes důrazný odpor německých zastupitelů 21. dubna 1868 rozhodlo, že na dalších šest let bude městské divadlo pronajímat výlučně Švandovi ze Semčic a jeho souboru pro uvádění českých her.

Plzeňští Němci získali 15. května 1868 povolení k činnosti spolku *Deutscher Theaterverein*, jehož cílem bylo postavit a provozovat německé divadlo. V čele s Franzem Pankrazem, uhelným magnátem a podnikatelem, podali v červenci roku 1868 žádost o povolení stavby německého divadla v Goethově ulici. V neuvěřitelně závratném tempu bylo vydáno stavební povolení, sehnány

¹³⁵ Více viz [La], [MF], [Sc31], [Smy] a [VHM], s. 124–125. Text ve [VHM] vychází z nepodepsaného referátu o plzeňském českém divadle [Plzeňské noviny 6(1869), č. 18 z 3. 3., s. 3].

¹³⁶ *Archív města Plzně*, cedule Pl K1/13–20.

¹³⁷ Více viz [MF], [Raj], [Sc2], [Sc3], [Sc15], [Sc12] a [Sc21].

¹³⁸ V šedesátých letech 19. století existovaly dva české překlady Shakespearovy hry *Romeo a Julie*. První vytvořil roku 1847 František Doucha (1810–1884), katolický kněz, spisovatel, překladatel, bibliograf a autor literatury pro děti, druhý roku 1861 Josef Radomil Čejka (1812–1862), profesor lékařství, překladatel, spisovatel, muzikolog, jeden z tvůrců české hudební terminologie.

¹³⁹ O prvním provedení opery v Plzni viz [MF], s. 92.

Autorem opery byl Friedrich Adolf Ferdinand Flotow (1812–1883), německý hudební skladatel romantických oper. Libreto sepsal německý spisovatel Friedrich Wilhelm Riese (1807–1879), autor divadelních her a libret, na motivy příběhu, jehož autorem je francouzský libretista a dramatik Jules-Henri Vernoy de Saint-Georges (1799–1875). Opera byla poprvé uvedena ve Vídni roku 1847 a od té doby se s úspěchem hrála pod názvem *Marta aneb Trh v Richmondu*.

peníze, zakoupen pozemek a osloven architekt. Budovu tzv. *Malého divadla* navrhl Josef Niklas (1817–1877), český architekt, stavitel a pedagog, který patřil k významným osobnostem českého historismu. Zajištěna byla stavební firma a zahájena výstavba. Budovu v rekordním čase postavil stavitel Martin Stelzer (1815–1894), rovněž díky finanční sbírce uskutečněné v Plzni a celých západních Čechách.¹⁴⁰

Malé divadlo zahájilo provoz 21. října 1869 uvedením Rossiniho opery *Vilém Tell*.¹⁴¹ Německá plzeňská menšina tak otevřela vlastní německé divadlo, které se stalo uměleckou konkurencí české plzeňské scéně.

Od otevření německé scény fungovala v Plzni dvě plnohodnotná divadla. *Deutscher Theaterverein* roku 1869 přikoupil a přestavěl sousední dům, kam se přestěhovala většina německých plzeňských kulturních spolků. Vznikl tzv. *Německý dům*, který se na Plzeňsku stal centrem německé kultury.

Poznamenejme, že německé divadlo ignorovalo českou dramatickou produkci, snad proto o jeho představeních české noviny neotiskly ani malou zmínku.

Malé divadlo bylo uzavřeno 28. června 1945, později bylo předáno českým divadelníkům. Definitivně byl jeho provoz ukončen roku 1966. Zbouráno bylo roku 1977, aby uvolnilo místo výstavbě nové banky.¹⁴²

České divadlo zůstalo až do devadesátých let 19. století ve „staré“, první plzeňské kamenné divadelní budově, která měla výrazné nedostatky. Proto začalo plzeňské zastupitelstvo 19. února 1895 jednat o stavbě nového divadla.

Vhodné pozemky pro výstavbu nového divadla se našly na místě, kde stával tzv. druhý *Štíft* (původně hostinec Karla Pivce, později vojenská vychovatelna, ještě později česká hlavní škola) a v oblasti arciděkanské zahrady, která byla zrušena a následně připojena k městským sadům, kde byla postavena oblíbená letní kavárna. Připomeňme, že budova druhého *Štíftu* byla zbořena roku 1874 a uvolněný pozemek přeměněn na park s rybníčkem.¹⁴³

Dne 20. prosince 1895 padlo definitivní rozhodnutí a 2. června 1896 byla vypsána soutěž na projekt divadelní budovy. Vyhodnocena byla 23. prosince 1896, jako vhodný návrh byl zvolen projekt pražského architekta Antonína Balšánka (1865–1921). V lednu 1899 bylo vydáno stavební povolení a 29. března 1899 položeny základy nové budovy. *Divadlo Josefa Kajetána Tyla* bylo slavnostně otevřeno 27. září 1902 představením Smetanovy opery *Libuše*. Českému divadlu se v Plzni otevřely nové možnosti, o nichž se Sedláčkovi a Smetanovi ani nezdálo.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Více viz [KJ], s. 147.

¹⁴¹ V [KJ], s. 47, je jako datum premiéry uveden 21. srpen 1869, což je však spíše datum kolaudace.

¹⁴² Viz [MF]. Viz též [MK2], s. 30; zde jsou též reprodukce dvou dobových pohlednic německého plzeňského divadla. V [KJ], s. 47, je fotografie z počátku 20. století, která zachycuje majestátní budovy německého divadla a *Německého domu*, které byly dominantami Goethovy ulice.

¹⁴³ Viz [233], s. 2.

¹⁴⁴ O historii plzeňského divadla viz např. [Vok], [Ště], [Jí2], [Pja], [ČBK], [Pva], [VF],

Unikátní barevná pohlednice z roku 1902 zachycuje pozoruhodnou situaci – starou budovu českého divadla (1832 až 1902) a novou budovu českého divadla z roku 1902.¹⁴⁵

Připomeňme ještě nepříliš zdařilou fotografii starého českého divadla pořízenou kolem roku 1900, která zachycuje Divadelní ulici v pohledu od kasáren 35. pěšího polního pluku do centra. Ukazuje chátrající divadelní budovu starou sedm desítek let.¹⁴⁶

[Fa], [Fi], [ČD], [Hi] a [Smv].

¹⁴⁵ Viz [PŠ], s. 22.

¹⁴⁶ Viz [KJ], s. 103.

